

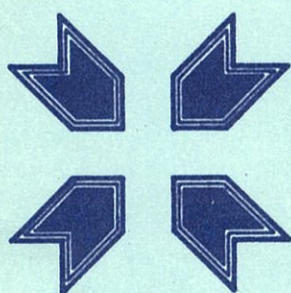
RAHVASTIKU-UURINGUD POPULATION STUDIES

...

MITMERAHVUSELINE EESTI

KALEV KATUS

RU Seeria B No 16

**EESTI KÕRGKOOLIDEVAHELINE
DEMOURINGUTE KESKUS**

**ESTONIAN INTERUNIVERSITARY
POPULATION RESEARCH CENTRE**

Peamiselt 1989 aasta rahvaloenduse andmeile toetudes kirjutasin "Aja Pulsile" lühiaartiklid kümne suurema Eesti rahvusvähemuse kohta. Need ilmusid ajakirjas "järjejutuna" 1990 a. lõpul - 1991 a. algul.

Artikleis tõin ära vaid kõige üldisemad rahvusvähemusi iseloomustavad arvud. Ometi pole seegi teave pikka aega kättesaadav olnud ning on mult tellitud artiklite tõmmiseid päris korduvalt. Käesolev vihk koondab avaldatud kirjutised kokku lisades mõningal määral täiendavat taustinformatsiooni.

Tanaseks on Eesti Kõrgkoolidevahelisel Demouuringute Keskusel võimalus töödelda viimase rahvaloenduse andmeid rahvuseti mistahes huvipakkuvas loikes. Muuhulgas on see aluseks Eesti vähemusrahvuste teaduslikuks uurimiseks. Käesolev vihk esitab siiski vaid süstematiseeritud ja kommentaaridega varustatud üldstatistikat suurematest vähemusrahvustest.

Iseseisvusperioodil oli Eesti Vabariik rahvuselt üks homogeensemaid riike Euroopas. Käesoleval ajal on territoriaalselt vähenenud Eesti elamiskohaks enam kui sajale rahvusele, eestlased moodustavad kogu rahvastikust vaid alla kahe kolmandiku. Varemalt oli ametlik ideoloogia selle fakti üle lihtsalt uhke. Nüüd kasvab pikkamööda arusaamine probleemidest, mida selline rahvuslik mitmekesisus endaga kaasa toob, seda eriti olukorras, kus vähemusrahvuste ajalooline järjepidevus ja ka põlisrahva vastav kogemus puuduvad. Sasipuntra näitena võib viidata emakeelsele haridusele. Tänapäeval on põhimõtteliselt võimatu rakendada neid demokraatlikke printsiipe, mida teostati selles vallas endise Eesti Vabariigi aegu: kõikide tänaste rahvusrühmade emakeelsele haridusele ei jätkuks meie riigikassast lihtsalt raha.

Samasugune on olukord paljude teiste sotsiaalküsimuste puhul. Tähistab ju inimese etniline kuuluvus integraalset sotsiaalset tunnust, millest lähtub väga suure hulga inimvajaduste ja -soovide diferentseeritus. Kui sellised erinevad inimrühmad elavad oma igapäevaelu õlg-õla kõrval, on kaunis raske kujundada kõigile vastuvõetavat keskkonda.

Kardetavalt pole Eesti rahvuslikku mitmekesisust võimalik täielikult arvestada mitmete sotsiaalprobleemide lahendamisel. Seda tähtsamaks kujuneb otsustajate täpne informeeritus rahvastiku heterogeensusest, olgu riigi või valla tasandil, et oma teadmatusega pinget mitte lisada. Oluliseks kui mitte määravaks teguriks elanikkonna heterogeensuse kujunemisel tänapäeva Eestis on rahvuste demograafiline esindatus ning sellelt pinnalt hargnev vajaduste ja huvide erinevus. Järgnevalt esitatav faktoloogia võiks seetõttu linna ja maakonna omavalitsusjuhtidele kasulik olla sotsiaalküsimustele asjalikuma lahenduse otsinguil.

Käsitlemist leiavad kümme suuremat Eestis elavat vähemusrahvust. Esitan nende territoriaalse paiknemise ja osatähtsuse vastava regiooni kogu rahvastikust kui ka antud rahvusrühma koguarvust. Territoriaalsuseks on maakond, mis omakorda jaotatud linna/maa elanikkonnaks. Samuti on ära toodud üksikud asulad/linnad, mis on käsitletava rahvusrühma peamiseks kontsentratsioonikohtadeks. Taustinformatsiooniks on rahvusrühmade arvukuse dünaamika Eestis, omaaegsete suuremate vähemusrahvaste puhul ka nende maakondlik jaotus 1934 aasta rahvaloenduse ajal.

Ülevaade lõpeb eestlaste paiknemise kirjeldusega koos nende linnade/asulate nimekirja esitamisega, kus põlisrahvast on kogu elanikkonnast alla poole. Kurval kombel pole peale 1934 aasta loenduse tulemusi rahvuste territoriaalse paiknemise kohta Eestis enam andmeid avaldatud. Arvatavalt teeb see asjaolu viimase rahvaloenduse teabe seda huvipakkuvamaks.

LEEDULASED

Leedulasi elas 1989 aasta rahvaloenduse ajal Eestis 2568 inimest. Nad on kümnendal kohal vähemusrahvuste hulgas ja viimased, kelle arv ületab 2000 inimese piiri. Sisserände kui leedulaste peamise kasvuallika tähtsus väljendub muuhulgas meeste arvu tuntavas üleolekus naiste omast: 1354 meest 1214 naise kohta. Teatavasti on kogu rahvastiku sooline suhe vastupidine. Nliidu vabariikide seas on Eesti leedulaste arvult kuuendal kohal, tagapool asuvad Kesk-Aasia (välja arvatud Kasahhi) ja Taga-Kaukaasia riigid ning Moldaavia.

Kolmekümnendatel aastatel oli Eestis leedulasi tänasega võrreldes kümme korda vähem (vt tabel 1.1). Eesti ühiskonna tollase rahvusliku homogeensuse tõttu olid aga leedulased arvukuselt samal, kümnendal kohal. Leedulaste arv Eestis suurenes 40-50ndatel ja veidi aeglasemas tempos 60ndatel aastatel. Viimased kakskümmend aastat pole märkimisväärselt muutust toonud, mistõttu nende osatähtsus kogu rahvastikus on veidi langenud. Selline trend on igati ootuspärane Leedu demograafilise arengu asjatundjaile. Balti riikide hulgas jääb Leedu kahest põhjapoolsemast naabrist 25-30 aasta võrra oma arengus tahapoole ning sammub ajaliselt kaunis lähestikku Venemaa, Ukraina ja Valgevene demograafilise arenguga.

Leedulaste mitte-põlisusele Eestis osutab ka nende territoriaalne paiknemine. Nad on koondunud neisse piirkondadesse, kuhu sõjajärgsel ajal on olnud üldiselt intensiivsem sisseränne Nliidust. Maal elab leedulasi vähe (15.1 protsenti nende arvust) ning nende osatähtsus maarahvastikust on keskmiselt alla 1 inimese 1000 kohta (ehk alla 1 promilli). Vaid kolmes maakonnas - Ida- ja Lääne-Virumaal ning eriti silmatorkavalt Harjus - on suhtarv kõrgem. Viimasel juhul on tegemist juba absoluutarvuliselt arvestatava inimeste hulgaga. Pealegi on lähedal Tallinn, kuhu on koondunud ligi pool kõigist Eestis elavatest leedulastest.

Linnarahvastiku puhul on erisused suuremad. Jõgeva, Hiiu, Põlva, Rapla ja Võru maakonna linnades elab vaid üksikuid leedulasi nagu maarahvastikugi puhul täheldatud. Veidi kõrgem - 1 ja 2 promilli vahel - on leedulaste osatähtsus Järva, Lääne, Pärnu, Saare, Tartu, Valga ja Viljandi maakonna linnades. Nendest Pärnumaa ja Tartumaa linnade puhul on tegemist juba arvestatava leedulaste absoluutarvuga, neis elab vastavalt 3.4% ja 6.3% kõikidest Eesti leedulastest.

Kolme maakonna, nimelt Ida- ja Lääne-Viru ning Harju linnad on kõige leedulaste-rikkamad. Neis elab vastavalt 16.2%, 5.8% ja 46.5% kõikidest leedulastest. Leedulaste suhtarv kohalikku elanikkonda on kõrgeim Lääne-Virumaal, kuid sealse linnarahvastiku üldise väikesearvulisuse tõttu on leedulaste absoluutarv teistest nimetatud maakondadest väiksem.

Siiski leiame just Lääne-Virust kõige leedulaste rohkema linna. Selleks on Tapa, kus leedulased moodustavad linnarahvastikust 9.14 promilli, mis on

ligi 6 korda rohkem Eesti keskmisest. Järgnevad Aegviidu (8.26 promilli), Kehra (6.43) ja Tamsalu (4.38). Üle kolme leedulase tuhande inimese kohta on veel (kahanevas järjekorras) Paldiskis, Narva-Jõesuus ja Maardus.

Leedu keel on emakeeleks vaid 62.7%-le leedulastest, mis viitab kaunis tugevale assimilatsioonile, eriti kui arvestada leedulaste suhteliselt hilist Eestisse asumist. 30.2% leedulastest peavad emakeeleks vene, 6.5% eesti ja ülejäänud teisi keeli. Seega on assimileerumine toimunud suhtena 82:10 venelaste kasuks ning eestlaste kahjuks. Eesti keelt oskavad emakeelena või teise keelena 492 inimest ehk ainult 19.2% Eesti leedulaste koguarvust.

Tabel 1.1

LEEDULASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

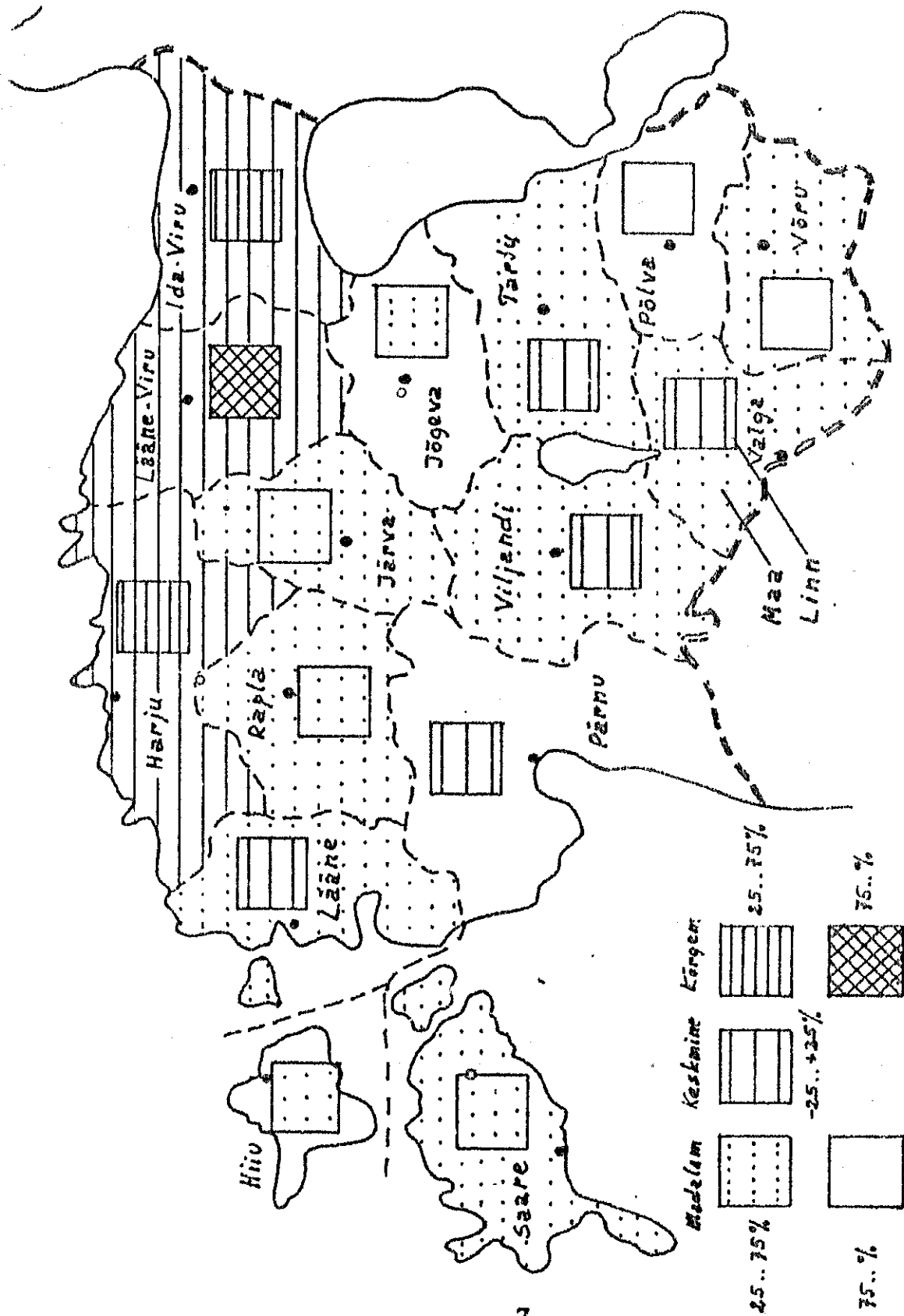
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	253	0.02	kümnnes
1959	1 616	0.14	kaheksas
1970	2 356	0.17	üheksas
1979	2 379	0.16	kümnnes
1989	2 568	0.16	kümnnes

Tabel 1.2

LEEDULASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	713	620	1333	52.6
Hiiu	3	3	6	0.2
Ida-Viru	229	213	442	17.4
Jõgeva	10	8	18	0.7
Järva	11	21	32	1.3
Lääne	23	13	36	1.4
Lääne-Viru	111	92	203	8.0
Põlva	3	4	7	0.3
Pärnu	55	43	98	3.9
Rapla	12	15	27	1.1
Saare	19	9	28	1.1
Tartu	91	89	180	7.1
Valga	15	30	54	2.1
Viljandi	30	26	56	2.2
Võru	7	9	16	0.6
Kokku	1332	1204 ⁰	2536	100.0

(*) Teave 32 leedulase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 1.1 LEEDULASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna leedulaste Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

POOLAKAD

Eestis elas 1989 aasta rahvaloenduse ajal 3008 poolakat. Nad on vähemusrahvuste hulgas leedulaste ees üheksandal kohal, omades ühtlasi Eestis hoopis põlisemaid juuri: 1934 aastal oli neid siin üle kuue korra rohkem kui leedulasi. Märkimisväärne on asjaolu, et poolakate hulgas on naisi meestest enam, seda nii kolmekümnendail aastail kui ka tänapäeval (nüüd vastavalt 1646 ja 1351 inimest ehk suhtes 55:45). Levinud arusaamade kohaselt oleks ootuspärane hoopis vastupidine sooline suhe. Eakamad inimesed mäletavad sõjaeelset poolakaist põllutööliste palkamist, tänapäeval seondub poolakatega nende ehitustegevus Eestis. Mõlemal juhul oli/on tegemist eelkõige meesisikute sisserändega, kuid ilmselt pole nimetatud kasvuallikad olnud määravad poola rahvusrühma kujunemisel Eestis.

Poolakad on põlisasukateks territooriumil, mis kuuluvad Ukraina, Valgevene, Leedu, Läti ja Vene NFSV koosseisu. Nendes riikides elab enamik 1 126 137 (1989) NLiidu poolakast. Rohkem kui Eestis elab poolakaid veel Kasahhis (59 885 inimest) ja Moldaavias (4737), mujal aga vähem. Poolakate üldarv NLiidus on võrreldes eelmise rahvaloendusega vähenenud, kolmes vabariigis (Valgevene ja Leedu kõrval ka Eestis) aga sellele vaatamata veidi suurenenud.

Tuleme tagasi Eesti poolakate juurde. Kolmekümnendatel aastatel oli neid Eestis tänasega võrreldes küll ligi poole vähem (vt tabel 2.1), kuid nad olid vähemusrahvuste seas tänasest kolme "koha" võrra eespool, kuuendad. Poolakate absoluutarv on tõusnud kaunis ühtlaselt. Siiski ületas see 40-50ndatel kogu Eesti elanikkonna kasvu, mistõttu nende suhtarv samuti suurenes. Viimased kolmkümme aastat pole suhtarv enam märkimisväärselt muutunud.

Poolakad väljendavad ilmekalt oma mitte-põlisust Eestis erilaadse territoriaalse paiknemise kaudu, mis on asustussüsteemi suure inertsuse tõttu üldiselt üsna hea indikaator põlisuse hindamisel. Nagu leedulasedki on poolakad koondunud neisse piirkondadesse, kuhu on toimunud üldiselt intensiivsem sisseränne NLiidust. Maal elab poolakaid vähe (12.6% nende arvust) ning nende osatähtsus maarahvastikus on keskmiselt alla 1 inimese 1000 kohta (ehk alla 1 promilli). Ida- ja Lääne-Virus ning Harjus on suhtarv ühest promillist kõrgem. Jällegi tekib paralleel leedulastega, sest täpselt sama kehtib nendegi kohta.

Ka mitme maakonna linnarahvastikus on poolakaid vähe. Jõgeva, Hiiumaa, Lääne, Põlva, Rapla, Saare ja Võru maakonna linnades elab vaid üksikuid poolakaid nagu maarahvastiku puhul täheldatud. Veidi kõrgem - 1 ja 2 promilli vahel - on poolakate osatähtsus Järvamaa, Tartumaa, Viljandimaa ja Võrumaa linnades. Tartumaa linnade puhul on tegemist juba arvestatava poolakate absoluutarvuga, nimeit 182 inimesega, mis moodustab 6.1% Eesti poolakate koguarvust.

Eesti keskmist ületav poolakate suhtarv kohalike linnaelanike hulgas on Harju, Lääne-Viru, Pärnu ja Valga ning eriti Ida-Viru linnades. Neist kahes, Harjus ja Ida-Virus elab 68.8% kõigist poolakatest. Lisades samades maakondades maal elavad poolakad, suureneb näitaja juba 74.5%-ni. Suhtarv on kõrgeim Ida-Viru linnades.

Ometi leiame kõige poolakate-rohkema linna/asula hoopis Viljandi maakonnast. Selleks on kummalisel kombel Abja-Paluoja, kus poolakate suhtarv on 9.83 promilli. Kuigi nende absoluutarv on väike, on suhtnäitaja juhuslik kõikumine siiski välistatud. Abja-Paluoja järgneb Kohtla-Järve (5.63 promilli), rahvaarvult Eesti kolmas linn. Edasi tulevad Maardu (5.39), Tapa (4.91) ja Loksas (4.42), kus poolakate suhtarv on Eesti keskmisest üle kahe korra kõrgem. Üle kolme inimese tuhande kohta on poolakaid veel (kahanevas järjekorras) Valgas ja Paldiskis.

Poolakad ei oma üheski vabariigis administratiivset autonoomiat. Muuhulgas väljendub see poolakate kõrges assimileerumises: vaid 30.4% kõigist Nõukogude elavaist poolakatest pidas emakeeleks poola keelt. Eesti poolakatel on see näitaja veelgi väiksem, nimelt 20.0%. Enamik siinsetest poolakatest on üle läinud vene keelele (63.4%), vähem eesti (8.3%), valgevene (3.9%) ukraina (3.3%) jt. keeltele. Poolakate assimileerumine Eestis on toimunud suhtena 88:12 venelaste kasuks ning eestlaste kahjuks. Samas pole liialt pöörata tähelepanu asjaolule, et leedulastega võrreldes on poolakaid siiski veidi rohkem eesti keelele üle tulnud (leedulastel oli see näitaja 6.5%). Eesti keelt oskavad emakeelena või teise keelena Eestis elavatest poolakatest 647 inimest ehk 21.5% nende koguarvust.

Tabel 2.1

POOLAKATE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

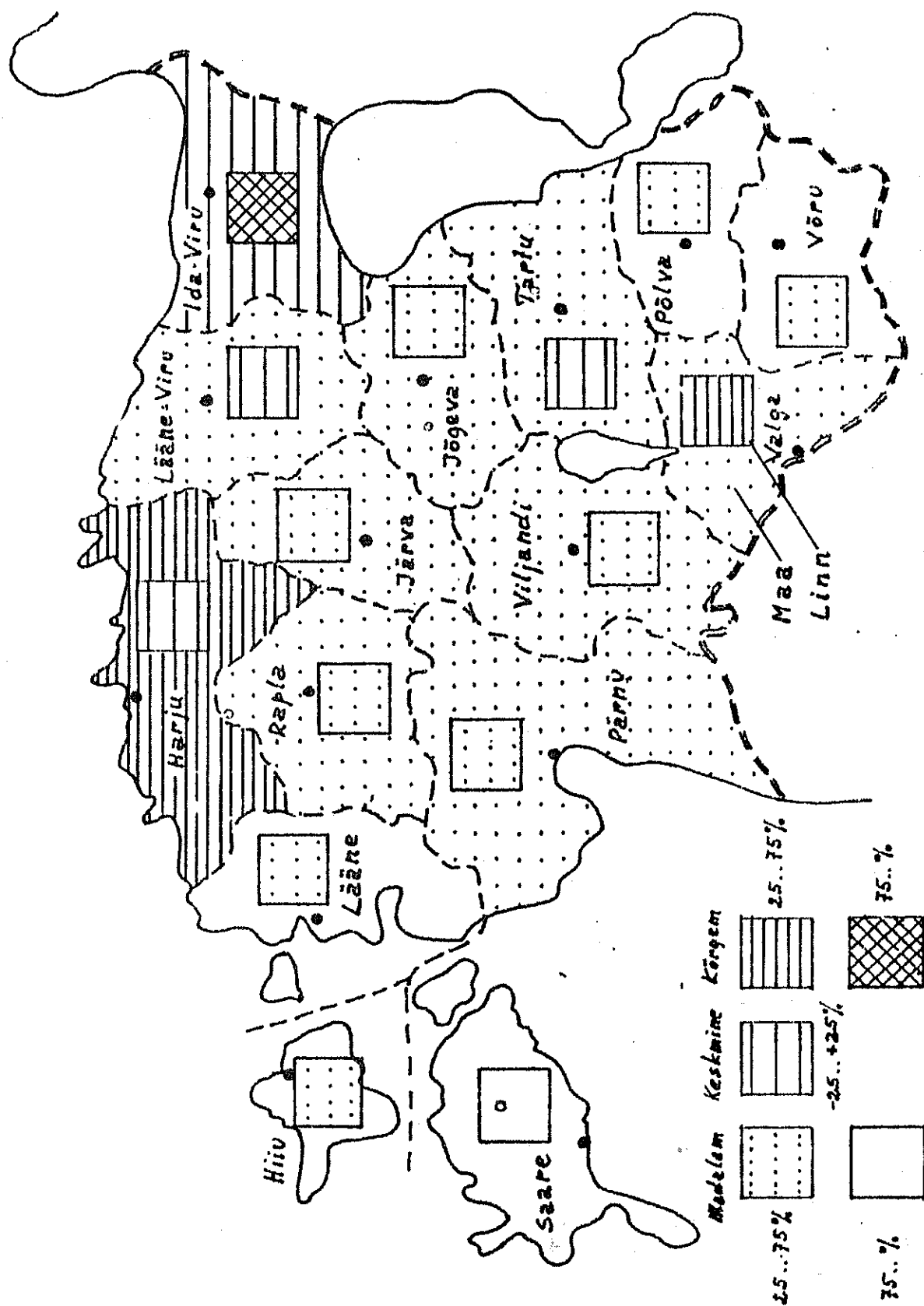
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	1 608	0.143	kuues
1959	2 259	0.189	seitsmes
1970	2 651	0.195	kaheksas
1979	2 897	0.198	üheksas
1989	3 008	0.192	üheksas

Tabel 2.2

POOLAKATE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	685	834	1519	50.7
Hiiu	1	3	4	0.1
Ida-Viru	330	383	713	23.8
Jõgeva	10	20	30	1.0
Järva	13	20	33	1.1
Lääne	9	14	23	0.8
Lääne-Viru	50	86	136	4.5
Põlva	6	4	10	0.3
Pärnu	49	59	108	3.6
Rapla	15	15	30	1.0
Saare	2	7	9	0.3
Tartu	98	109	207	6.9
Valga	36	40	82	2.7
Viljandi	36	33	69	2.3
Võru	11	13	24	0.8
Kokku	1351	1646 ^o	2997	100.0

(*) Teave 11 poolaka territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 2.1 POOLAKATE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna poolakate Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

LÄTLASED

Eestis oli 1989 aasta rahvaloenduse ajal 3135 lätlast ja nad moodustasid arvult kaheksanda vähemusrahvuse. Osa lätlasi on Eesti põlisasukad, seetõttu võiks tähelepanu sellele rahvusrühmale olla suurem kui kvantitatiivne külg eeldab. Põlislätlastest saab rääkida alates piiri ajamisest Eesti ja Läti vahele 1917 aastal. Tänane piir täpsustus veel 1924 aastal, kui Lätile läks killuke territooriumi koos 1887 kohaliku elanikuga. Tagasivaatena jääb vaid üllatuda, et etnilise piiri tõmbamine endisel Liivimaal õnnestus sedavõrd asjalikult: vaid alla 10 000 lätlast jäi Eesti poolele. Tõsi küll, eestlasi jäi teisele poole piiri rohkem. Teistsuguseid näiteid on kuhjaga, kas või Fergana oru jagamine või Gruusia-Azerbaidžani-Armeeniat piir, kui tänastele NLIidu kriisiregioonidele viidata. Siiski pole märkimisväärne osa Eesti lätlasi kohaliku päritolu, suur osa neist on asunud siia elama alles sõjajärgsel perioodil. Mehi on käesoleval ajal lätlaste hulgas 1481 ja naised 1642 inimest, suhe seega 53:47 naiste kasuks.

Eestis 1934 aasta rahvaloendusel üleskirjutatud 5435 lätlast ületab nende arvu mistahes hilisemal perioodil (vt tabel 3.1). Esimesel sõjajärgsel loendusel fikseeriti vaid pool lätlaste endisest arvust. Vähenemise põhjustest on olnud üks olulisemaid asjaolu, et Eestilt lõigati ära Petserimaa. Seal elas 1934 aastal 1475 lätlast (1382 inimest maal ja 93 Petseri linnas), kes uute piiride tõttu muutusid Venemaa asukateks.

Alates 60ndate aastate algusest toimus kahekümne aasta vältel lätlaste arvu suurenemine, kusjuures 70ndad aastad tähistasid märgatavat lätlaste sissetõugu Eestisse. Viimasel kümnendi jooksul on lätlaste absoluutarv uuesti langenud. Kahanemine on olnud küllaltki kiire: enam kui 20%, veelgi rohkem on langenud nende suhtarv kohaliku elanikkonda. Rahvusrühmadest moodusid sakslased ja tatarlased ning lätlaste "langesid" kuuendalt kohalt kaheksandale.

Lätlaste territoriaalne paiknemine Eestis on varem käsitletud poolakatest ja leedulastest tunduvalt ühtlasem, kajastades osaliselt endisaegset põlisasukad. Maal elab tänapäeval lätlaste siiski vähe, 557 inimest ehk 17.8% nende arvust. Lätlaste osatähtsus maarahvastikust on keskmiselt 1.25 inimest 1000 kohta (ehk 1.25 promilli). Keskmisest rohkem elab lätlaste Harju, Ida-Viru, Pärnu, Viljandi ja eriti Valga maakonna maa-asulates. Lätlaste omaaegsest kõrgest esindatusest, näiteks Kaagjärve vallas (211 promilli) Valgamaal või Lauras (146) ning Rootovas (133) Petserimaal (1934 aasta loendusandmed) enam rääkida ei saa.

Eesti linnarahvastikus on lätlaste territoriaalne jaotus samuti ühtlasem kui leedulaste või poolakate puhul. Vähe on lätlaste Jõgeva, Saare, Järva, Põlva, Rapla maakonna linnades, alla 1 promilli. Veidi kõrgem, kuid alla keskmise, on lätlaste osatähtsus Hiiumaa, Ida-Virumaa, Läänemaa, Tartumaa ja Võrumaa linnades. Eesti üldist keskmist ületava lätlaste suhtarvu kohalikesse elanikesse leiame Harju, Ida-Viru, Pärnu ja Viljandi maakonna linnades. Hoopis omaette paistab välja Valgamaa, kus elab peaaegu viis

korda rohkem lätlasi kui Eesti linnarahvastikus keskmiselt.

Kõige lätlaste-rohkem linn ongi Valga (25.56 promilli), kuigi rahvusrühma arv linnas on pidevalt langenud. 1934 aastal elas Valgas veel 1037 lätlast ja nad moodustasid linna elanikkonnast 96 promilli, niisiis pea neli korda tänasest rohkem. Valgaga võrdselt on lätlasi veel Mõisakülas (25.28 promilli). Kõikides järgnevates linnades/asulates on lätlaste suhteline esindatus juba üle viie korra madalam, Abja-Paluoja (4.05) ja Narva-Jõesuus (3.72) ületab lätlaste suhtarv veel kolm inimest tuhande kohta. Huvitaval kombel on lätlasi Eesti suuremates linnades kaunis ühtlaselt: Tallinnas - 2.15 promilli, Narvas - 2.28, Kohtla-Järves - 2.10, Pärnus - 2.84. Erandiks on Tartu, kus lätlasi vaid 1.46 promilli. Omaaegne Liivimaa ainuke ülikoolilinn peibutab tänapäeval lätlasi nõrgemini võrreldes Kirde-Eesti tööstusregiooniga.

Eesti lätlastest peab 57.2% emakeeleks läti keelt, 29.1% lätlastest on läinud üle vene ja 13.3% eesti keelele. Kuigi lätlaste assimilatsioon on toimunud suhtena 68:32 venelaste kasuks, on eesti keelele ületulijaid leedulaste ja poolakatega võrreldes hoopis rohkem. Sama kajastub ka keeleoskuses. Eesti keelt räägivad emakeele või teise keelena 1093 lätlast, kes moodustavad nende üldarvust 34.9%.

Tabel 3.1

LÄTLASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

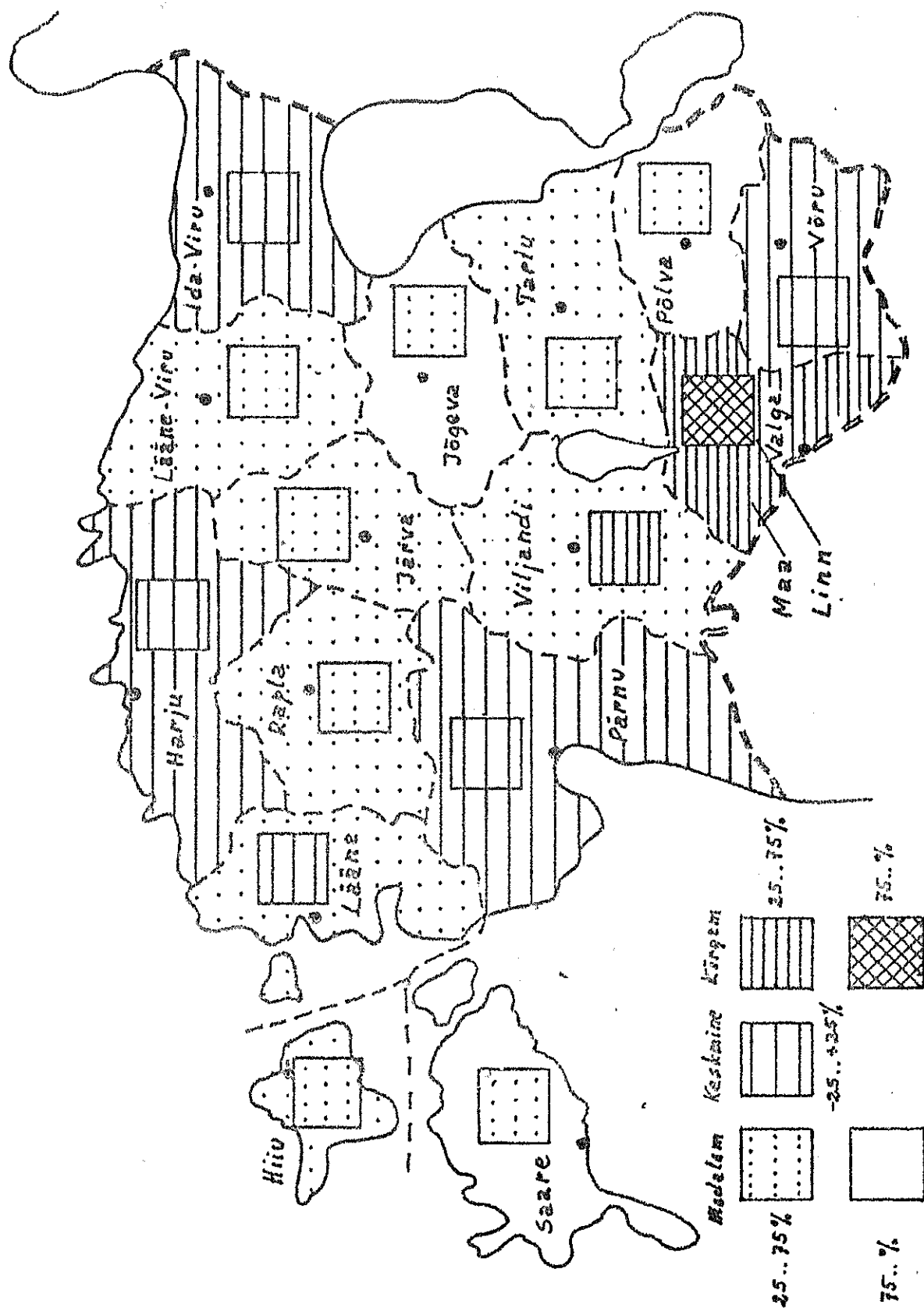
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	5 435	0.483	neljas
1959	2 888	0.241	kuues
1970	3 286	0.242	seitsmes
1979	3 963	0.271	kuues
1989	3 135	0.200	kaheksas

Tabel 3.2

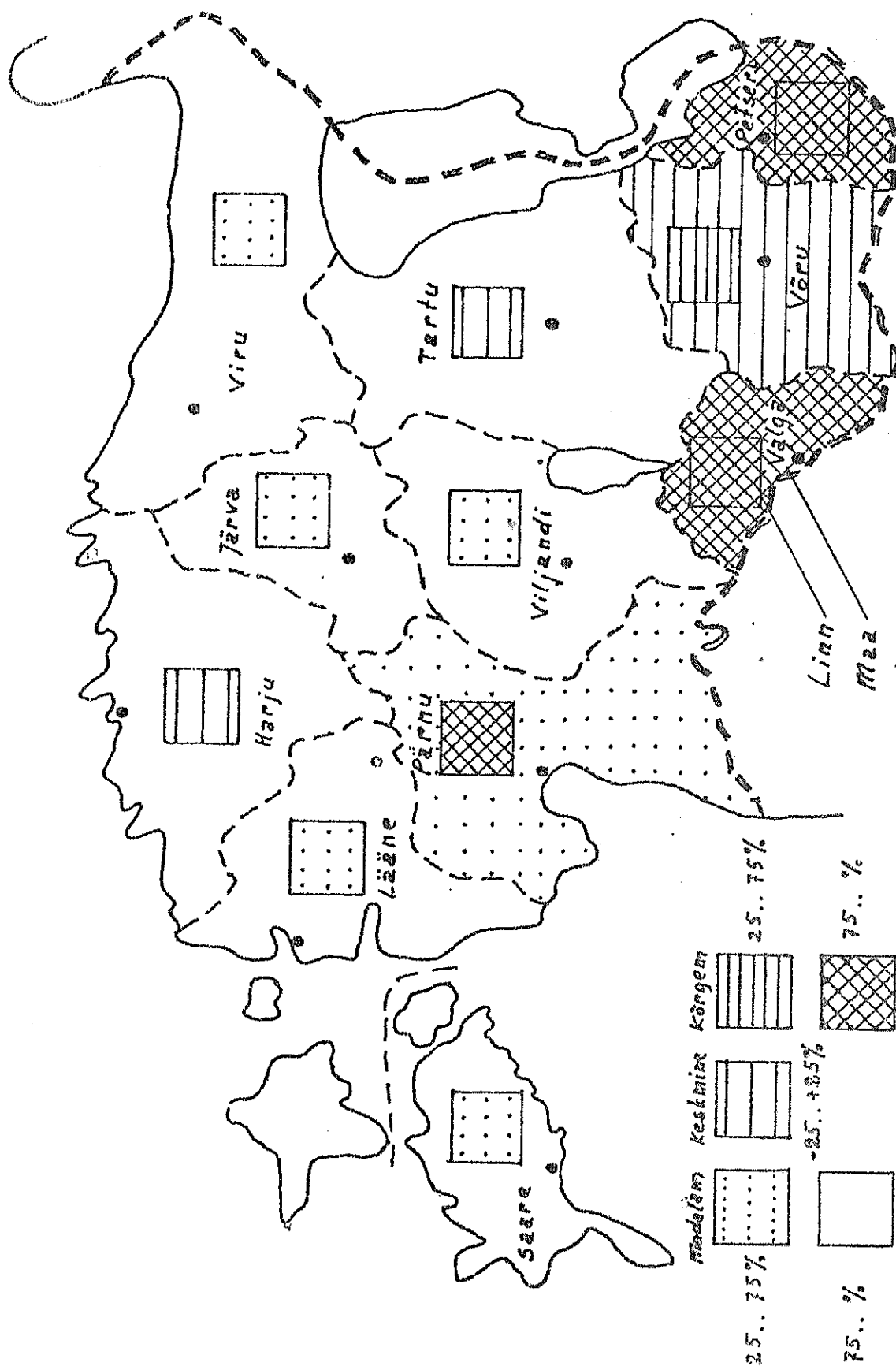
LÄTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	636	620	1256	40.2
Hiiu	5	5	10	0.3
Ida-Viru	267	180	447	14.3
Jõgeva	7	12	19	0.6
Järva	12	22	34	1.1
Lääne	13	31	44	1.4
Lääne-Viru	40	50	90	2.9
Põlva	4	13	17	0.5
Pärnu	103	135	238	7.6
Rapla	13	18	31	1.0
Saare	8	12	20	0.7
Tartu	90	113	203	6.5
Valga	201	316	517	16.6
Viljandi	54	62	116	3.7
Võru	28	53	81	2.6
Kokku	1481	1642	3123	100.0

(*) Teave 12 lätlase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 3.1 LÄTLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
 LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna lätlaste
 Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

JOONIS 3.2 LÄTLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna lätlaste
Eesti-keskmise osatähtsusega), 1934

SAKSLASED

Eestis oli 1989 aasta rahvaloenduse ajal 3466 sakslast. Nad moodustasid seitsmenda vähemusrahvuse. Varem on sakslaste arv olnud suurem, Eesti ajaloos on nad alates XIII sajandist etendanud olulist osa. Sajandite jooksul siin elades (ka Lätis ja Leedus) omandasid sakslased kohaliku, nn. balti eripära. Täna elab enamik baltisakslasi Hitleri-Stalini püüdluste tulemusena Saksamaal, Eestis asuvad nüüd hoopis Venemaa päritolu Volga-sakslased. Vaatamata sõja-aegsele ja -järgsele repressioonidele ning märkimisväärsele väljarändele Nliidust on sakslased veel praegugi 2 036 tuhande inimese suurune eestlasi arvult pea kahekordselt ületav rahvusrühm NSVL-s. Eestis elavatest sakslastest oli 1989 aastal mehi 1623 ja naisi 1837, suhe seega 53:47 naiste kasuks.

1881 aasta rahvaloendus registreeris sakslasi üle 5% kogu Eesti rahvastikust. 1922 aastaks oli suhtarv vähenenud 1.83-le%-le. Mõju avaldas poliitilise ja majandusvõimu kaotusest tingitud sakslaste väljaränne kui ka eestlaste eneseteadvuse tõusu läbi hoobi saanud kadakasaksluse moestminek. Sakslaste arvu vähenemine jätkus edaspidigi, kuid baltisakslastele kui Eesti põlisele vähemusrahvusele tegi lõpu Hitler. Vaterland'i naasmise kutset järgides lahkus 1939-1940 aastal Eestist 13 339 sakslast. Ülejäänutest omakorda enamik, ligikaudu 2000 inimest, lahkus peale kommunistlikku riigipööret. Need, kes kõigele vaatamata Eestisse jäid (arvatavalt võis peale sõda Eestis olla alla 300 sakslase, enamik neistki segaperekondatest pärit ja eestistunud), saadeti 1945 aasta alguses Siberisse. Nõnda ongi 1959 aasta loenduse andmeil Eestis vaid 670 sakslast. Järgmine loendus andis juba enam kui 10 korda suurema arvu. Eestit kasutati hüppelauana Läände emigreerumisel, mida kinnitavad ka rändeandmed. Tegelik lahkumine Eesti kaudu oli muidugi suurem, kui sakslaste arvu hilisem langus näitab, sest ida poolt sõitis Eestisse järjest sakslasi juurde. Käesoleval ajal pole hüppelauda enam tarvis ning sakslaste arv väheneb pidevalt.

Sakslaste territoriaalne paiknemine Eestis on varem käsitletud rahvusrühmadest mitmeti erinev. 939 sakslast ehk 27.1% nende koguarvust elab maal, samuti on leedulaste, poolakate ja isegi lätlastega võrreldes märkimisväärselt rohkem sakslasi väiksemates linnalistes asulates. Lääne, Harju, Ida-Viru, Pärnu ja Tartu maakonnas on sakslaste suhtarv maaelanikkonna hulgas koguni suurem võrreldes linnaelanikkonnaga. Siiski on Hiiumaa, Saare, Põlva ja Võru maakonna maa-asulates sakslasi vähe, alla 1 inimese 1000 kohta ehk alla 1 promilli. Maal elab sakslasi keskmisest (2.11 promilli maaelanikkonna hulgas) vähem veel Harjus, Jõgeval, Järvas, Tartus, Valgas ja Viljandis. Seevastu Lääne maakonna maarahvastik ligi 7 promilli sakslastega ületab keskmise enam kui kolmekordselt.

Eesti linnarahvastiku hulgas on sakslasi eriti vähe jällegi saartel, Hiiuma ja Saaremaal, samuti Võrumaal. Alla keskmise (2.25 promilli) on sakslaste suhtarv veel Harju, Tartu ja Viljandi maakonna linnades. Eesti keskmist ületav sakslaste suhtarv kohalike linnelanike hulgas on Ida-Virumaa kõrval maakondades, kus domineerivad väikelinnad: Järvamaal, Raplamaal ja eriti

Valgamaal, kus nende suhtarv on kõrgeim.

Suhteliselt on kõige rohkem sakslasi Eesti väikseimas linnalises asulas, Lavassaares. Seal elab koguni 39 sakslast, kes moodustavad asula elanikkonnast 72.63 promilli. Suure vahega järgnevad Järvakandi (19.03), Valga (13.57) ja Kohila (12.83), kuid neiski elab sakslasi keskmisest üle viie korra enam. Seitset promilli ületab sakslaste suhteline arv veel Loksal (8.15), Kiviõlis (8.03) ja Tootsis (7.60). Erinevalt varem käsitletud vähemusrahvustest on sakslaste koondumine suurlinnadesse oluliselt väiksem. Olgu näiteks Tartu: mäletatavasti oli lätlasti ülikoolilinnas teiste suuremate Eesti linnadega võrreldes märgatavalt vähem, kuid sakslasi elab seal veelgi vähem. Suurematest linnadest on sakslaste eelistatuim elupaik Kohtla-Järve. Baltisakslaste omaaegsete keskustega pole tänapäeval Eestis elavatel sakslastel eriti palju ühist (vt ka Joonis 4.2).

Eesti sakslastest peab 36.0% emakeeleks saksa keelt, 56.5% on läinud üle vene ja 7.2% eesti keelele. Sakslaste assimilatsioon on toimunud suhtena 89:11 venelaste kasuks ja eestlaste kahjuks, ometi on eesti keelele ületulijaid veidi rohkemgi kui leedulaste hulgas. Eesti keelt räägib emakeele või teise keelena 760 sakslast, kes moodustavad 21.9% nende üldarvust. Võimalik, et samas suurusjärgus on ka baltisakslaste Saksamaal elava teise põlvkonna eesti keele tundmine.

Tabel 4.1

SAKSLASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

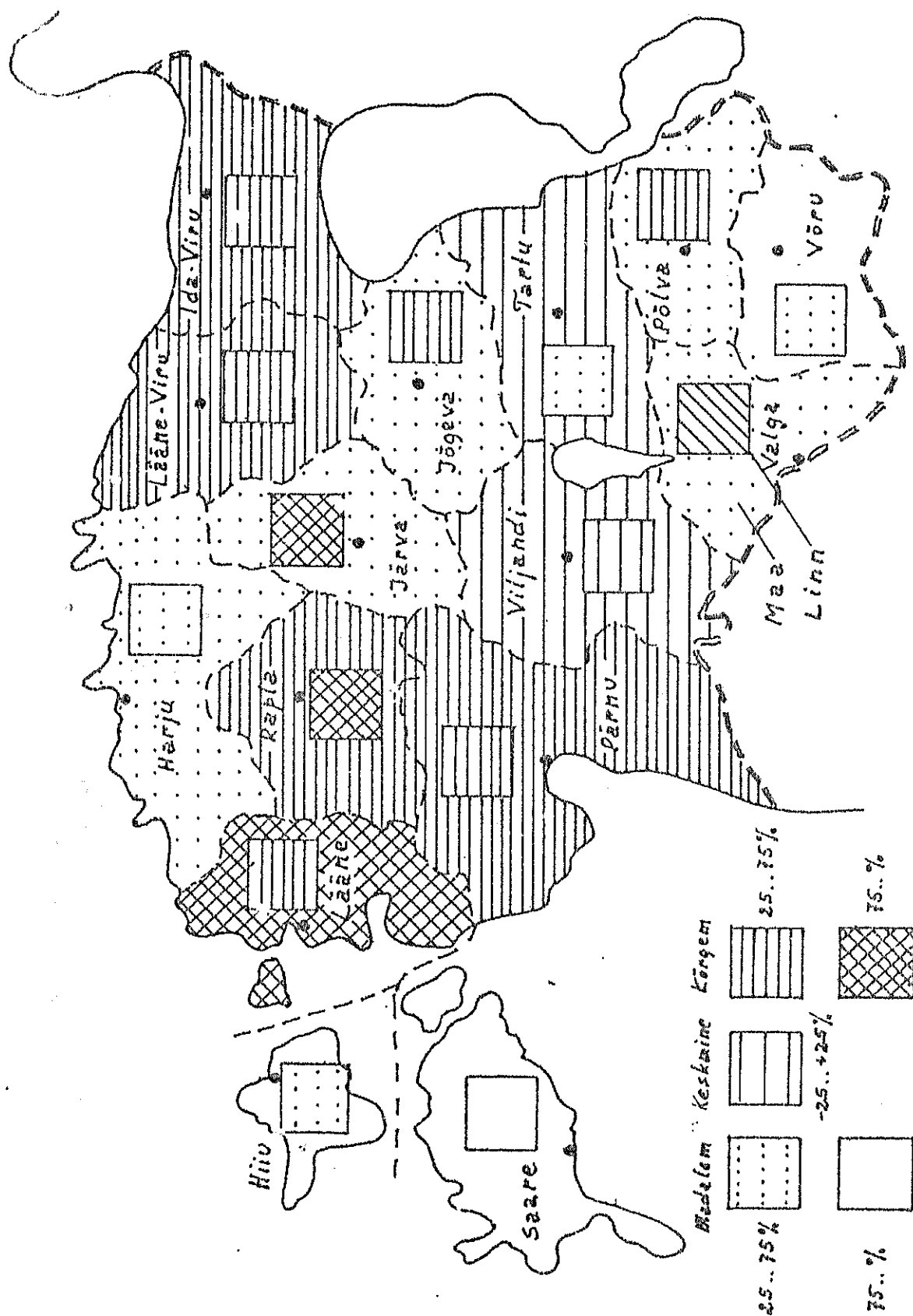
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1922	18 319	1.833	teine
1934	16 346	1.451	teine
1959	670	0.056	kümnnes (?)
1970	7 850	0.579	viies
1979	3 944	0.269	seitsmes
1989	3 466	0.221	seitsmes

Tabel 4.2

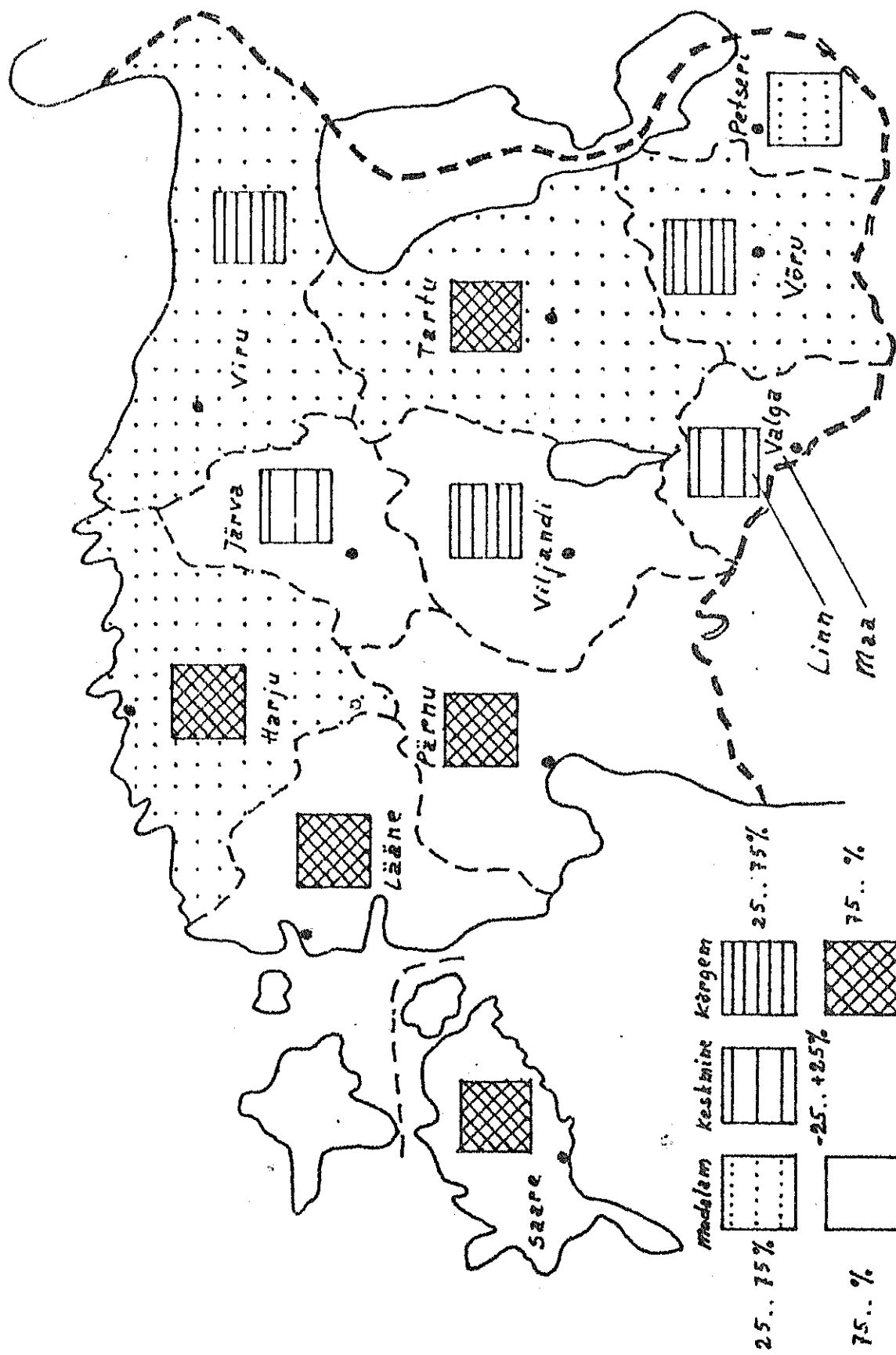
SAKSLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	354	405	759	21.9
Hiiu	2	3	5	0.2
Ida-Viru	358	425	783	22.6
Jõgeva	51	49	100	2.9
Järva	55	72	127	3.7
Lääne	76	90	166	4.8
Lääne-Viru	134	141	275	7.9
Põlva	26	31	57	1.7
Pärnu	154	190	344	9.9
Rapla	96	104	200	5.8
Saare	2	8	10	0.3
Tartu	110	113	223	6.4
Valga	133	129	262	7.6
Viljandi	53	72	125	3.6
Võru	19	5	24	0.7
Kokku	1623	1837	3460	100.0

(*) Teave 6 sakslase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 4.1 SAKSLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna sakslaste Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

Joonis 4.2 SAKSLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
 LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna sakslaste
 Eesti-keskmise osatähtsusega), 1934

TATARLASED

1989 aasta rahvaloenduse ajal oli Eestis 4058 tatarlast ja nad on tänapäeval kuues vähemusrahvus. Kui Liivi sõja aegsed ja mõned muud Vene sõjakäigud välja arvata, pole tatarlased Eestiga ajalooliselt pea üldse seotud olnud, olgugi et Vene ajaloos on nad mänginud ääretult tähtsat rolli. Käesoleval ajal on tatarlased NLiidu suurim ilma liiduvabariigita rahvus, ületades arvukuselt koguni 11 vabariigi põhirahvuse rahvaarvu. Eestis elavatest tatarlastest oli 1989 aastal mehi 2043 ja naisi 1967, suhe seega 51:49 meeste kasuks.

Enne sõda ei olnud tatarlaste arv Eestis märkimisväärne: 1934 aasta loenduse kohaselt oli 166 tatarlast taanlaste järel ja inglaste ees rahvusrühmade järjekorras kaheteistkümnendal kohal. Sõjajärgsed aastad tähistavad tatarlaste arvu kiiret ning kaunis ühtlast kasvu Eestis, mis eelkõige on muidugi sisserände tulemus. Samaaegselt on pidevalt suurenenud tatarlaste suhtarv Eesti rahvastikus ning nende koht vähemusrahvuste rivis. Ajutine tagasilangus kümnendale kohale 1970 aastal oli tingitud sakslaste arvu hüppelisest kasvust, mida on käsitletud eelpool. Arvatavasti on tatarlaste arvu suurenemist oodata ka edaspidi, kasvõi rahvusrühma noore vanusstruktuuri tuntava panuse tõttu loomulikule iibele.

Tatarlaste territoriaalne paiknemine Eestis on seni käsitletud rahvusrühmadest kõige ebaühtlasem. Tervelt 62.2% tatarlastest on koondunud Harju maakonda ja eelkõige muidugi siinsetesse linnadesse. Veel 22% elab Ida-Virus ja need kaks maakonda koos on koduks koguni 84.2%-le Eesti tatarlastest. Paiknemise ebaühtlus väljendub ka asjaolus, et maal elab vaid 309 tatarlast ehk ainult 7.7% nende koguarvust. Tegemist on ühe kõige urbaniseerunuma rahvusrühmaga Eestis. Maarahvastiku hulgas on tatarlasi enam kui üks 1000 inimese kohta ehk enam kui 1 promill vaid Läänemaal, Harjumaal ja Ida-Virumaal.

Ka Eesti linnarahvastikus on tatarlaste jaotus kaunis ebaühtlane. Eriti vähe, alla 1 promilli, asub tatarlasi Jõgeva, Saare, Järva, Põlva, Rapla, Viljandi ja Võru linnades/alevites. Alla keskmise (3.33 promilli kogu Eesti linnarahvastikus) on tatarlaste suhtarv ka ülejäänud maakondades välja arvatud Harju ja Ida-Viru.

Üksikute linnadest/asulatest on suhteliselt kõige tatarlaste-rohkem Maardu, kus see rahvusrühm moodustab 16.60 promilli linna rahvastikust. Järgnevad Viivikonna (13.61), Püssi (9.88), Loksas (7.45), Narva (5.85), Paldiski (5.61), Sindi (5.51). Suurtest linnadest on tatarlaste esindatus märkimisväärselt kõrge Tallinnas (4.10), samuti Sillamäel (4.93).

Eesti tatarlastest peab koguni 55.4% emakeeleks tatari keelt, emakeel on säilinud ulatuslikumalt võrreldes nii mõnegi eelpool käsitletud rahvusrühmaga. 43.1% tatarlastest on läinud üle vene ja vaid 1.2% eesti keelele. Tatarlaste assimilatsioon on toimunud suhtena 97:3 vene keele kasuks ja eesti keele kahjuks. Eesti keelt räägib emakeele või teise keelena 303 tatarlast, kes moodustavad ainult 7.5% nende üldarvust. Olgu territoriaalne paiknemine või keelestatistika, kõik kõneleb tatarlaste hiljutisest asumisest Eestisse ning madalast paigastumisest/kohanemisest.

Tabel 5.1

TATARLASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

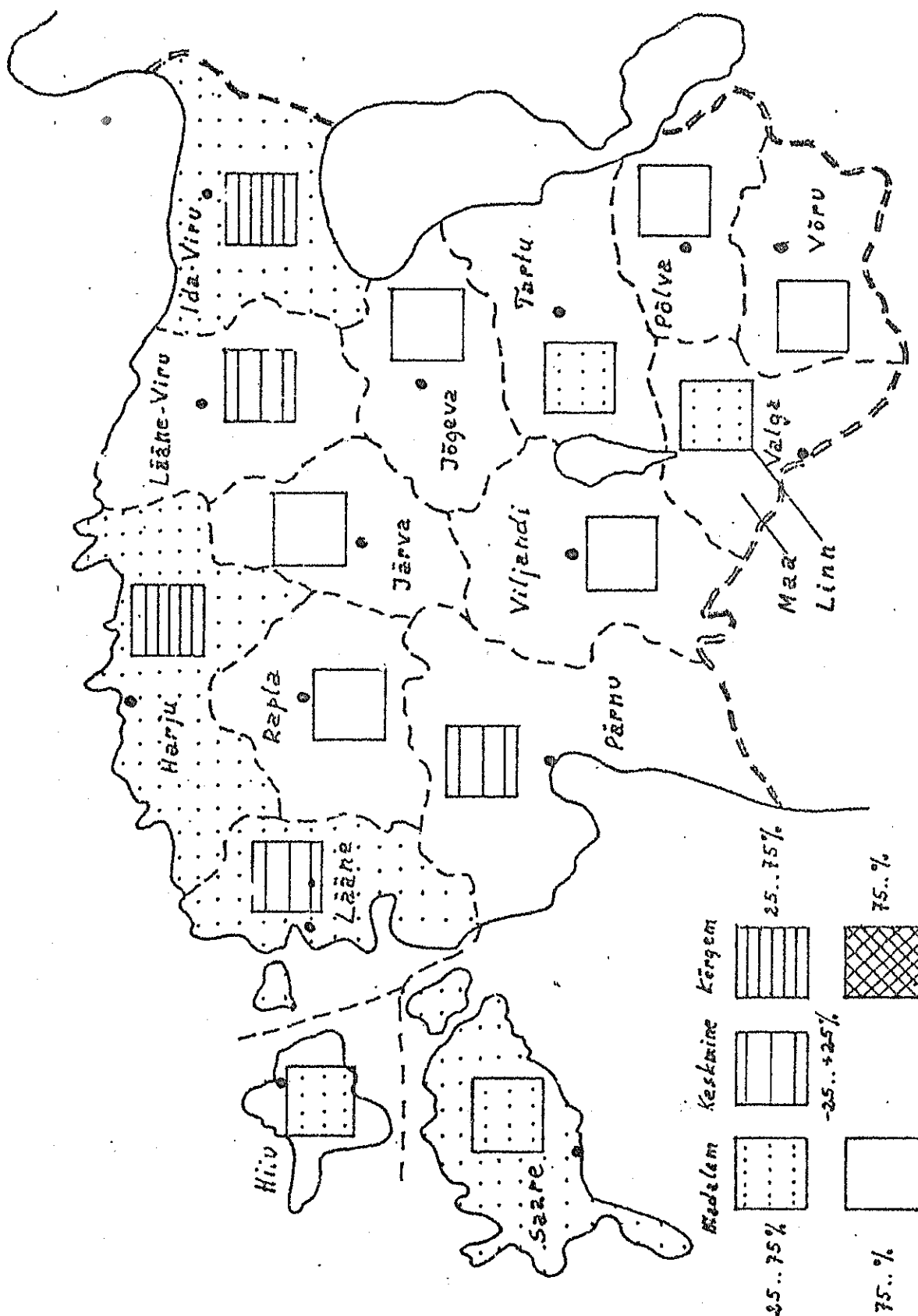
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	166	0.015	kaheteistkümnes
1959	1 535	0.128	üheksas
1970	2 205	0.163	kümnes
1979	3 195	0.218	kaheksas
1989	4 058	0.259	kuues

Tabel 5.2

TATARLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	1270	1226	2496	62.2
Hiiu	5	0	5	0.1
Ida-Viru	419	465	884	22.1
Jõgeva	8	4	12	0.3
Järva	4	8	12	0.3
Lääne	31	26	57	1.4
Lääne-Viru	70	46	116	2.9
Põlva	2	7	9	0.2
Pärnu	82	60	142	3.5
Rapla	7	7	14	0.4
Saare	20	13	33	0.8
Tartu	91	72	163	4.1
Valga	16	12	28	0.7
Viljandi	9	15	24	0.6
Võru	9	6	15	0.4
Kokku	2043	1967	4010	100.0

(*) Teave 48 tatarlase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 5.1 TATARLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna tatarlaste Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

JUUDID

Juute oli Eestis 1989 aasta rahvaloenduse ajal 4613. Nad on viies ja ühtlasi viimane suhteliselt väikesearvuline vähemusrahvus. Erinevalt tatarlastest, keda on Eestis ligikaudu sama palju, on juudid Eestiga mõneti kauem seotud olnud. Nimelt juba 19. sajandi alguses rändas siia märkimisväärsel hulgal Poola juute, nende immigratsioon Eestisse jätkus ka hiljem. Nende juutide järeltulijaid võib teatud tinglikkusega Eesti põlisrahvaks pidada. Nagu teisteski Euroopa maades on paiksed juudid üle tulnud kohalikule, antud juhul eesti keelele. Siiski on enamik praegusi Eesti juute hoopis sõjajärgsed immigrandid. Sarnaselt sakslastele on juudidki, kuigi vähemal määral, kasutanud Eestit hüppelauana Nliidust emigreerimisel. Eestis elavatest juutidest oli 1989 aastal mehi 2314 ja naisi 2232, suhe seega 51:49 meeste kasuks. Sooline koosseist viitab samuti rände olulisele rollile tänase Eesti juudi kogukonna kujunemisel.

Juute oli Eestis suhteliselt vähe Vene Impeeriumi lõpuni. Arvatavasti mängisid selles oma rolli Tsaari-Venemaa karmid kitsendused juutide asumisel Kuramaast põhjapoolsematesse Balti kubermangudesse. 1881 ja 1897 aasta rahvaloenduste vahelisel perioodil suurenes küll juutide arv ca 18%, kuid vähenes 1922 aastaks jällegi 1881 aasta tasemele. Mõningane vähenemine jätkus ka Eesti Vabariigis. Võrdluseks olgu viidatud mitmekümnekordselt arvukamale juutide kogukonnale Lätis (94,4 tuhat 1930 aastal, teine kohalik vähemusrahvus) ja Leedus (153,7 tuhat 1923 aastal, esimene kohalik vähemusrahvus). Kõige rohkem juute, nii absoluut- kui suhtarvuliselt registreeriti Eestis esimesel sõjajärgsel rahvaloendusel 1959 aastal. Järgnevad 30 aastat on toonud aeglase, kuid pideva juutide arvu kahanemise. Emigratsioon Nliidust, mis põhiliselt selle kahanemise taga seisab, on olnud juutide mõningasest jätkuvast sisserändest suurem. Oletatavalt on viimasel ajal teiseks juutide arvu kahandavaks teguriks kujunemas (või juba kujunenud) nende negatiivne loomulik iive.

Tänapäevaks ületab juutide arv Eestis vaid veidi sõjajärgset taset, suhtarv kohalikku elanikkonda on aga toonasest madalam. Rahvaloendusandmed ei kajasta juutide (peaaegu) täielikku puudumist Saksa okupatsiooni-aegses Eestis, nagu 1942 aastal Hitlerile ette kanti. Sõjajalust Venemaa tagalasse põgenenud ja hiljem naasnud juudid esindavad kohalikku põliskogukonda, kes käesoleval ajal ise ja oma järeltulijate kaudu moodustavad vaevalt üle 15% juutide koguarvust Eestis.

Maal elab vaid 67 juuti, neistki peaaegu pooled Harjus. Mitmes maakonnas, Raplas, Valgas ja Võrus, pole maaelanike hulgas ühtegi juuti ja kusagil ei ületa nende suhtarv 1 inimest 1000 kohta ehk 1 promilli. Arvud tabelis ja kaardil on siiski toodud kõigi maakondade kohta, tagamaks võrreldavuse teiste rahvuste paiknemisega. Juutide vähesindatus maarahvastiku hulgas on Eestis traditsiooniks, ka 1934 aastal oli juute maaelanike hulgas vaid 79.

Kuigi 98.5% juutidest elab linnades, pole Hiiumaa ja Põlvamaa linnarahvastiku hulgas neist ühtegi. Ka enamiku teiste maakondade linnades

on juudid haruldased. Mainimisväärselt on juute Tartumaa (2.23 promilli) ja Ida-Virumaa linnades (2.01), 80.6% kõigist Eesti juutidest on koondunud aga Harju linnadesse. Kuigi 30-ndatel aastatel koondas Harjumaa linnarahvas samuti üle poole Eesti juutidest (51.4%), on käesolevaks ajaks eeskätt Tallinna ligitõmbavus tohutult tõusnud.

Senini käsitlemist leidnud vähemusrahvuste hulgas on Tallinn esmakordselt mitte ainult absoluutarvuliselt, vaid ka suhteliselt kõige juutide-rohkem Eesti linn. Pealinna rahvastikust moodustavad juudid 7.51 promilli. Suure vahega järgnevad Narva-Jõesuu (2.86), Narva (2.52), Tartu (2.34), Kohtla-Järve (2.05), Paldiski (2.01). Kui lisaks viimasena nimetatule ka Narva-Jõesuu kõrvale jätta, on tegemist Eesti suuremate linnade loeteluga. Puudub vaid Pärnu, kuid tema olekski Paldiski järel loetelus järgmine.

Eesti juutidest peab vaid 12.3% emakeeleks jidichit, 78.3% on läinud üle vene ja 8.4% eesti keelele. Niisiis on juutide keeleline assimilatsioon toimunud suhtena 9:1 vene keele kasuks ja eesti keele kahjuks, mis veel kord viitab praeguse juudi kogukonna reeglipärasele mitte-Eesti päritolule. Teise keelena räägib eesti keelt siiski 1202 juuti ja kokku mõistab seega kohalikku riigikeelt 34.5% nende koguarvust. Selle näitaja poolest on nad lätlastega peaaegu ühel pulgal ja jäävad selgelt maha vaid soomlastest.

Tabel 6.1

JUUTIDE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1922-1989

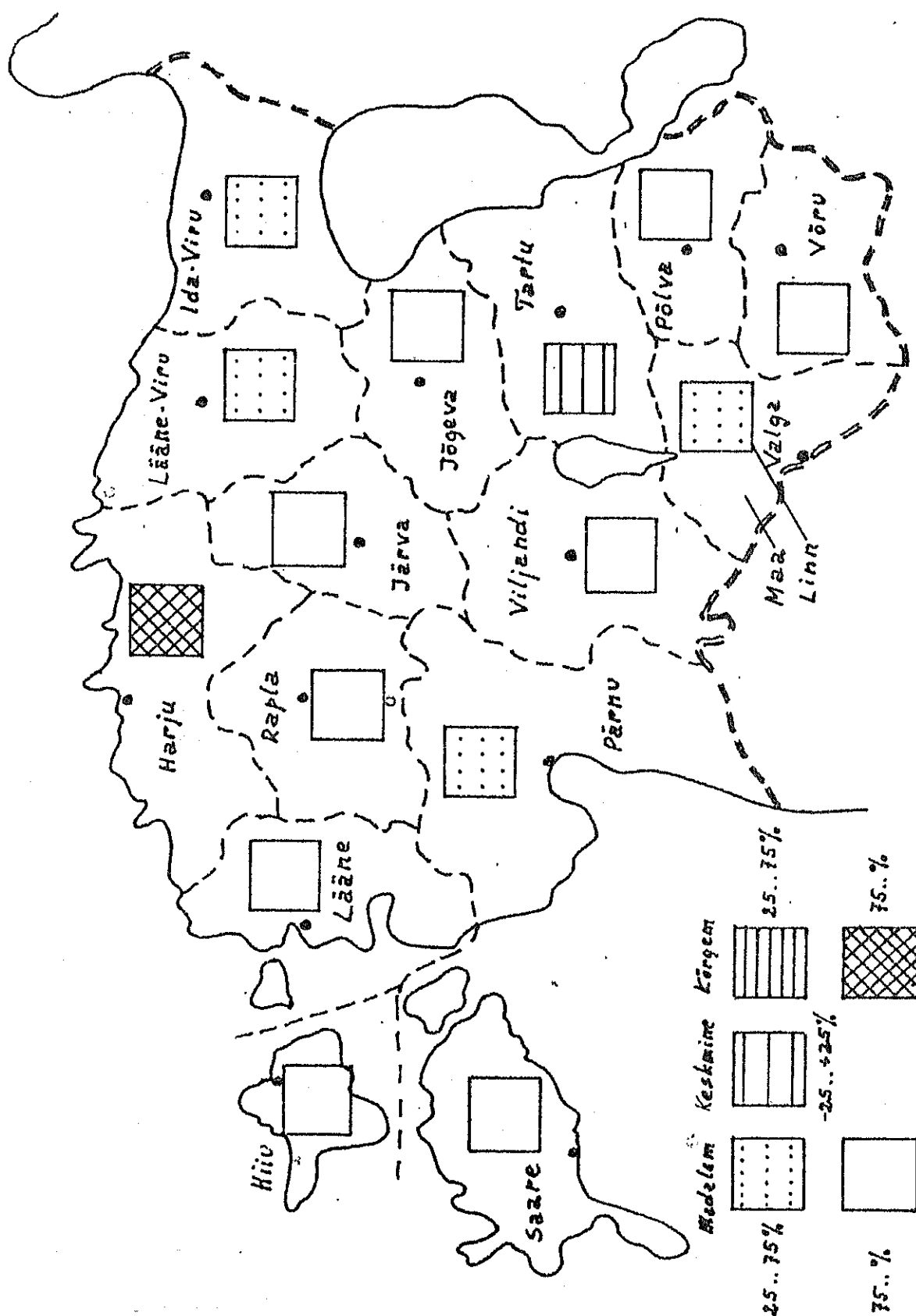
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1922	4 566	0.412	viies
1934	4 434	0.394	viies
1959	5 436	0.454	viies
1970	5 288	0.390	viies
1979	4 954	0.338	viies
1989	4 613	0.295	viies

Tabel 6.2

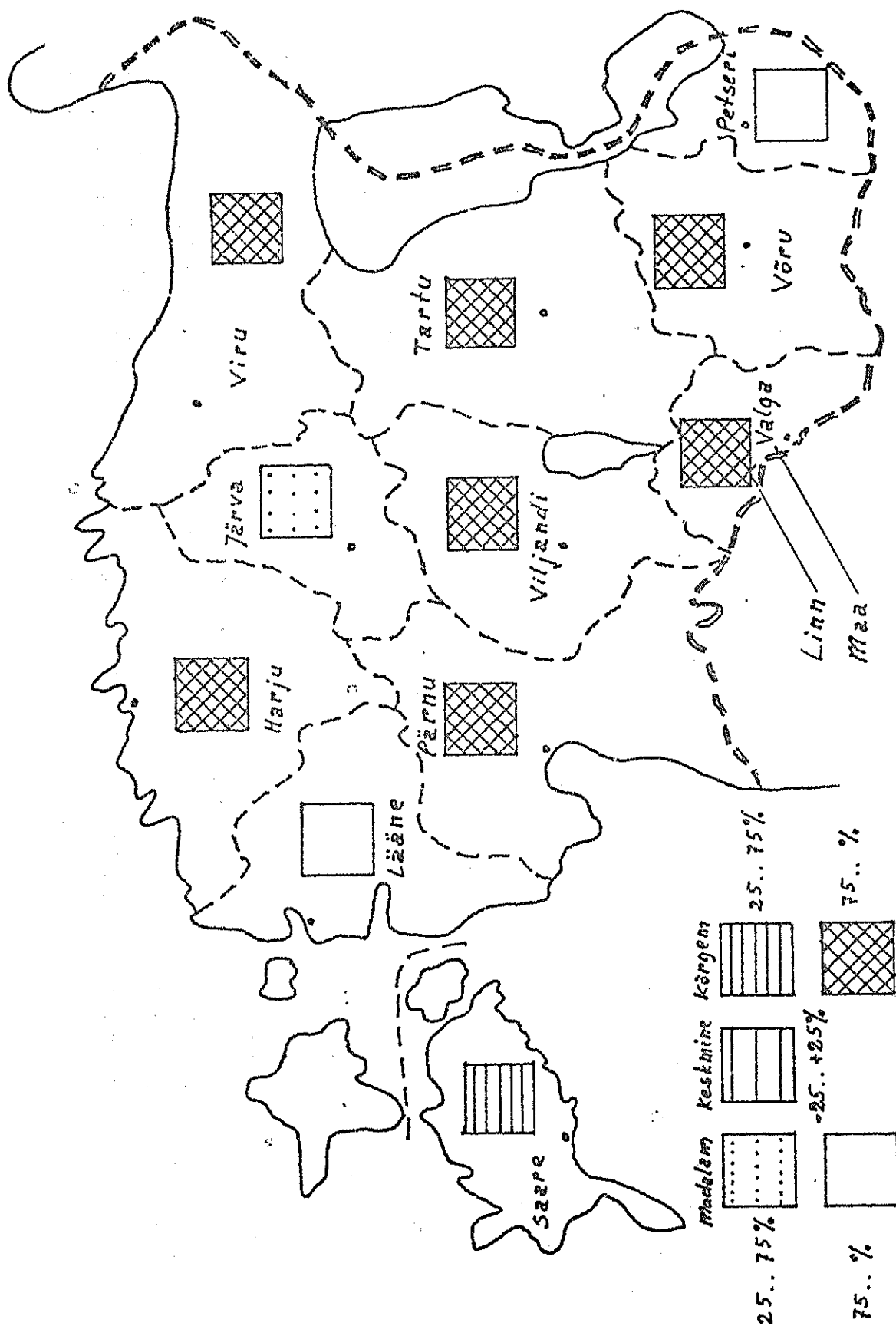
JUUTIDE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	1852	1810	3662	80.6
Hiiu	1	0	1	0.0
Ida-Viru	201	197	398	8.8
Jõgeva	3	1	4	0.1
Järva	2	5	7	0.1
Lääne	9	4	13	0.3
Lääne-Viru	21	24	45	1.0
Põlva	1	1	2	0.0
Pärnu	42	35	77	1.7
Rapla	3	1	4	0.1
Saare	5	2	7	0.1
Tartu	150	124	274	6.0
Valga	9	12	21	0.5
Viljandi	9	10	19	0.4
Võru	6	6	12	0.3
Kokku	2314	2232	4546	100.0

(*) Teave 67 juudi territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 6.1 JUUTIDE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna juutide Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

JOONIS 6.2 JUUTIDE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna juutide Eesti-keskmise osatähtsusega), 1934

SOOMLASED

Eesti neljanda vähemusrahvuse esindajaid, soomlasi, oli 1989 aasta rahvaloenduse ajal 16 622 inimest. Kui eelpool käsitletud väiksemate rahvusrühmade suurus oli 2500-5000 inimese piirides, siis suurimaga neist, juutidega, võrrelduna on soomlasi ligi neli korda enam. Soomlasedki pole Eesti põlisrahvas, kuid sageli on nende siiaasumine koduse sotsiaalse keskkonna otsingutega seotud olnud. Siberist naasvaid ingerimaalasi ei lubatud oma kodupaika tagasi, Eestisse sattus soomlasi ka Talvesõja tulemusena NLiidu külge liidetud Soome aladelt. Nüüdseks on leidnud kinnitust oletus, et Eestis ennast soomlastena kirjapannute hulgas on tegelikult suur osa ingeri-soomlasi (nende otsene arv 1989 aasta rahvaloendusel oli vaid 306 inimest), võib-olla ka karjalasi (881 inimest) ja vepsulasi (37 inimest). Eesti soomlased jagunesid 1989 aastal sooliselt: 6687 meest ja 9881 naist, seega ilmnis kaunis ebaproportsionaalne suhe 60:40 naiste kasuks. Sooline vahekord ei viitaks nagu üldse Soome kogukonna rändelisele kujunemisele Eestis, paraku oli lihtsalt hukkunute/hukatute hulgas meeste osatähtsus kõrgem.

Eesti Vabariigis elas vaid veidi üle tuhande soomlase 1934 aasta rahvaloenduse järgi. Sõjajärgsel kümnendil toimus nende järsk kasv ja 1959 aasta rahvaloendus näitab soomlaste arvuks 16 korda suuremat numbrit. Selleks ajaks oli ukrainlasi ja valgevenelasi Eestisse veel suhteliselt vähe saabunud, ja nii moodustasidki soomlased tol ajal arvult teise vähemusrahvuse. Mõningane soomlaste arvu kasv jätkus veel 60ndatel aastatel, viimase kahekümne aasta jooksul aga on toimunud kahanemine. Soomlaste suhtarv väheneb juba kolmkümmend aastat. Arvestades asjaolu, et soome rahvusest NLiidu kodanikke kutsub Soome Vabariik tagasi, on oodata soomlaste arvu varasemast kiiremat kahanemist Eestis.

Kümne suurima rahvusvähemuse hulgas on soomlased teistest enam eelistanud linnale maaelu. Maal elab neist 5389 inimest, mis moodustab 32.5% soomlaste üldarvust Eestis. Vähem elab soomlasi Lääne- ja Lõuna-Eesti küldades: saartel on suhtarv alla 2 inimese 1000 kohta ehk alla 2 promilli, Lääne- ja Pärnumaal ning Põlva-, Valga- ja Võrumaal alla 10 promilli. Kõige rohkem elab soomlasi Ida- ja Lääne-Viru maapiirkondades, kus nende suhtarv on üle 20 promilli.

Maakonniti jagunevad linna-soomlased kaunis sarnaselt oma maal elavate suguvendadega: keskmisest vähem Lääne- ja Lõuna-Eestis, rohkem Ida- ja Kesk-Eestis. Kõige enam on soomlasi Raplamaa asulates (22.6 promilli), üle keskmise veel (kahanevas järjekorras) Lääne- ja Ida-Viru, Viljandi, Järva, Tartu ja Pärnu maakonna linnades. Soomlaste puhul on tähelepanuväärne Viljandimaa sagedane elukohaks valimine, samuti ülikontsentratsiooni puudumine Tallinnas ja seega Harjumaal üldse.

Kõige soomlaste-rohkemaks linnaks/asulaks on Järvakandi, mis mäletatavasti ka sakslastele üsna meelepärane on tundunud. Järvakandis moodustavad soomlased 8.1% kogu asula rahvastikust. Järgnevad Kehra (5.1%), Viivikonna (3.3%), Kiviõli (3.0%), Aegviidu (2.8%) ja Tamsalu (2.5%). Üle kahe

protsendi linnarahvastikust moodustavad soomlased veel Püssis, ainukese suurlinnana Kohtla-Järvel, samuti Kundas ja Tootsis.

Eesti soomlastest peab 31.0% emakeeleks soome keelt, 28.1% on läinud üle vene ja 40.8% eesti keelele. Soomlaste keeleline assimilatsioon on toimunud suhtena 6:4 eesti keele kasuks vene keelega võrreldes. Suurematest rahvusvähemustest on soomlased ainsad, kes eesti keelt vene keelele on eelistanud, kuid nendegi puhul pole see eelistus teab mis valdav. Teise keelena räägib eesti keelt siiski veel 5540 soomlast. Niisiis kokku räägib eesti keelt koguni 74.1% Eesti soomlastest olles selle näitaja kõrge taseme poolest teiste rahvusrühmadega võrreldamatud.

Tabel 7.1

SOOMLASTE ARV JA OSATAHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

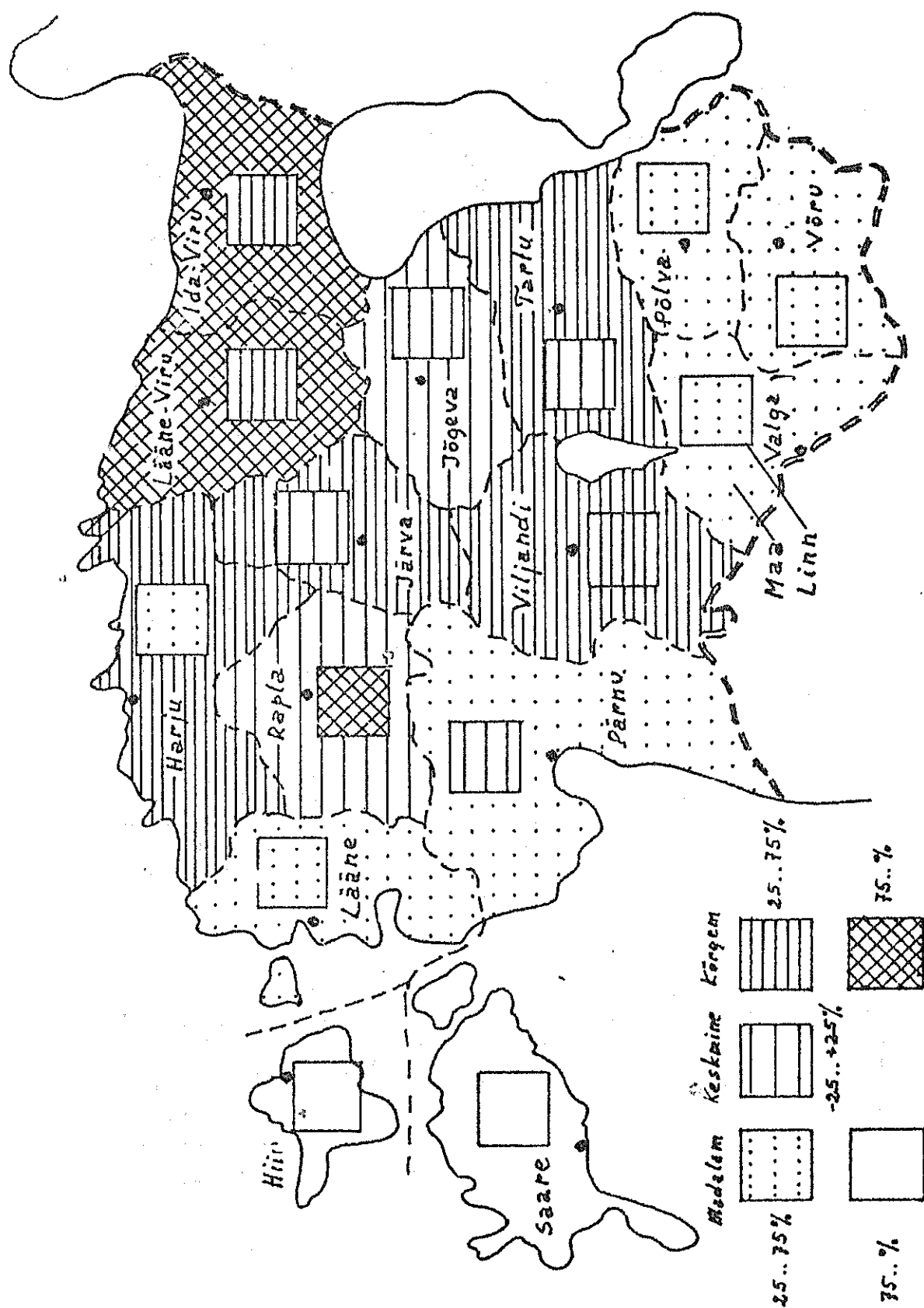
Aasta	Arv	Osatahtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	1 088	0.097	seitsmes
1959	16 699	1.395	teine.
1970	18 537	1.367	neljas
1979	17 753	1.212	neljas
1989	16 622	1.062	neljas

Tabel 7.2

SOOMLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatahtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	1964	3000	4964	30.0
Hiiu	5	11	16	0.1
Ida-Viru	1524	2089	3613	21.8
Jõgeva	195	258	453	2.7
Järva	260	341	601	3.6
Lääne	81	100	181	1.1
Lääne-Viru	646	1009	1655	10.0
Põlva	73	123	196	1.2
Pärnu	345	587	932	5.6
Rapla	243	343	586	3.5
Saare	19	24	43	0.3
Tartu	793	1183	1976	11.9
Valga	101	173	274	1.7
Viljandi	374	512	886	5.3
Võru	64	128	192	1.2
Kokku	6687	9881	16568	100.0

(*) ^oTeave 54 soomlase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 7.1 SOOMLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna soomlaste Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

VALGEVENELASED

Eestis elas 1989 aasta rahvaloenduse ajal 27 711 valgevenelast ja nad moodustasid kolmanda vähemusrahvuse. Neljandal kohal olevaid soomlasi edestatakse tänapäeval ligikaudu kahe kolmandiku võrra, ometi alles 55 aastat tagasi (1934 aasta rahvaloenduse andmeil) polnud Eestis ainsatki valgevenelast. Tolleaegsed andmed on usaldusväärsed: näiteks on olemas teave selle kohta, et Eestis elas 2 flaamlast ja 1 abhaas, viimane asupaigaga Nõmmel. Ka slaavi rahvaste pisemad esindused on kirja pandud: 5 serblast ja 3 bulgaarlast. Valgevenelasi aga polnud. Muidugi ei saa täielikult välistada, et katoliku-usku valgevenelased palusid end üles märkida poolakadena. On aga ilmselge, et kolmas kohalik vähemusrahvus ei kuulu Eesti põliselanikkonna hulka. Valgevenelased jagunesid 1989 loenduse ajal 13 573 meheks ja 13 950 naiseks, suhe seega 51:49 napilt naiste kasuks.

Pärast sõda tuli Eestisse koos teiste sisserändajatega Nliidust rohkesti ka valgevenelasi ning 1959 aastaks ületas nende arv juba 10 tuhande piiri. Nad olid tol ajal neljandaks vähemusrahvuseks. Ka edaspidi on valgevenelaste arv Eesti keskmisest rahvaarvust märgatavalt kiiremini suurenenud, mistõttu nende suhtarv on järjest kasvanud. Siiski on kasvutempo pidevalt aeglustunud, arvata, et osaliselt venelaste hulka assimileerumise tulemusena.

Rändelisele elanikkonnale iseloomulikult elavad valgevenelased peamiselt linnades. Maal elab neist vaid 2268 inimest, mis moodustab kõigest 8.2% valgevenelaste koguarvust Eestis. Ainult kahes maakonnas - Harjus ja eriti Ida-Virus - on valgevenelasi maaelanike hulgas rohkem kui 10 inimest tuhande kohta ehk 10 promilli. Üle kolme promilli elab valgevenelasi veel Lääne-, Lääne-Viro ja Rapla maaelanike hulgas.

Eesti linnades elab 25 255 valgevenelast, mis on veidi rohkem näiteks kogu Viljandi rahvaarvust. Maakonniti jagunevad nad äärmiselt ebaühtlaselt. Enam kui pooled elavad Harjus ja tubli neljandik Ida-Virus. Suhtarvuliselt on Ida-Viru Harjust ees: 3.7% ja 2.8% vastava maakonna rahvastiku üldarvust. Üle 10 promilli (või 1%) linnarahvastikust moodustavad valgevenelased veel Lääne-, Lääne-Viru- ja Valgamaal, kuid Eesti keskmisest (17.70 promilli) on neid seal juba vähem.

Kõige valgevenelaste-rohkemaks linnaks Eestis on Maardu, kus nad moodustavad ligi 8% linna elanikkonnast (79.9 promilli). Pea samapalju on valgevenelasi Viivikonnas (76.7 promilli). Edasi järgnevad kahanevas järjekorras Paldiski (66.6), Kohtla-Järve (52.8), Tapa (34.2) ja Sillamäe (31.7). Huvitav on märkida, et Narvas (26.9) on valgevenelasi ligikaudu kaks korda vähem kui Kohtla-Järvel; eraldi tuleb esile tõsta suurt valgevenelaste koondumist Tallinna. Isegi suhtarvuna moodustavad nad pealinna elanikkonnast üle kahe ja poole protsendi (26.1 promilli).

Eesti valgevenelastest peab 31.9% emakeeleks valgevene keelt, 67.1% on läinud üle vene ja 0.7% eesti keelele. Keeleline assimilatsioon on toimunud suhtena 99:1 eesti keele kahjuks vene keelega võrreldes. Emakeelena ja teise keelena kokku räägib eesti keelt 1892 valgevenelast ehk 6.8% nende koguarvust Eestis. Eesti keele oskus seni käsitletud rahvusrühmadest madalaim, jäädes maha isegi tatarlastest (mäletatavasti oli nende keeleoskus 7.5%).

Tabel 8.1

VALGEVENELASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

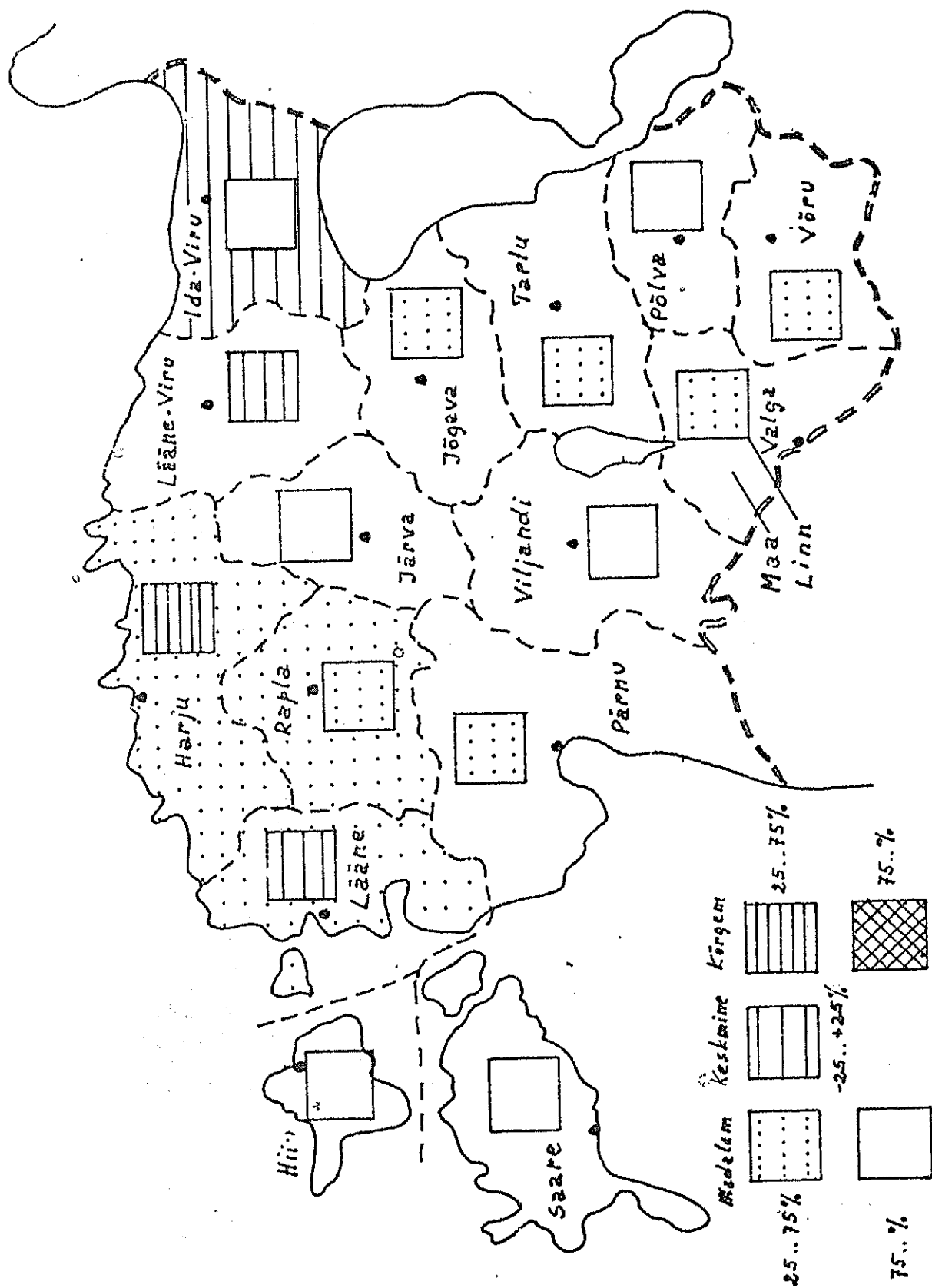
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	0	0	-
1959	10 930	0.913	neljas
1970	18 732	1.381	kolmas
1979	23 461	1.602	kolmas
1989	27 711	1.770	kolmas

Tabel 8.2

VALGEVENELASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	8001	7513	15514	56.4
Hiiu	24	5	29	0.1
Ida-Viru	3525	4317	7842	28.5
Jõgeva	62	66	128	0.5
Järva	74	61	135	0.5
Lääne	148	154	302	1.1
Lääne-Viru	380	409	789	2.9
Põlva	12	23	35	0.1
Pärnu	308	322	630	2.3
Rapla	91	99	190	0.7
Saare	65	50	115	0.4
Tartu	556	618	1174	4.3
Valga	177	173	350	1.3
Viljandi	98	88	186	0.7
Võru	52	52	104	0.4
Kokku	13573	13950	27523	100.0

(*) Teave 188 valgevenelase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 8.1 VALGEVENELASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna valgevenelaste Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

UKRAINLASED

Eestis elas 1989 aasta rahvaloenduse ajal 48 271 ukrainlast ja nad moodustasid teise kohaliku vähemusrahvuse. Ometi, nagu mitme varem käsitletud vähemusrahvuse puhul korduvalt tõdetud, ajaloolisi juuri ukrainlased Eestis ei oma. Enne sõda elas selle rahvuse esindajaid siin vaid 92 inimest ja koos tchehhidega olid nad arvukuselt kuueteistkümnendalseitsmeteistkümnendal kohal. Tol ajal oli venelaste järel slaavlaste järgmiseks rohkearvulisemaks kogukonnaks hoopis poolakad (1608 inimest). Eesti ukrainlastest oli 1989 aasta rahvaloendusel mehi 25 889 ja naisi 22 004, suhe seega 54:46 meeste kasuks. Huvitav on märkida, et soolise vahekorra poolest erinevad ukrainlased märgatavalt valgevenelastest.

Ukrainlaste sissetulek Eestisse algas pärast sõda. Nende arvu kasv on pidevalt edestanud vabariigi keskmist rahvaarvu tõusu, mistõttu ukrainlaste suhtarv Eestis on järjest suurenenud. Samuti on ukrainlaste kasv olnud kiirem venelaste ja valgevenelaste samalaadsest trendist, milline asjaolu torkab silma eriti viimasel kümnendil. 60ndad aastad tähistavad Ukraina NSV ülitumist Eesti rändetagamaa koosseisu.

Rändelise elanikkonna esindusena asub enamik Eesti ukrainlasi linnades, kuigi maal elab neid näiteks valgevenelastega võrreldes siiski suhteliselt rohkem: 5945 inimest, mis moodustab 12.4% ukrainlaste koguarvust Eestis. Kuues maakonnas, nimelt (kahanevas järjekorras) Harjus, Ida-Virus, Järvas, Läänemaal, Lääne-Virus ja Jõgevamaal, on ukrainlasi maaelanike hulgas rohkem kui 10 inimest tuhande kohta ehk 10 promilli. Alla 5 promilli on ukrainlasi maaelanike hulgas vaid Võrumaal.

Eesti linnades elab 41 948 ukrainlast. Nende jaotus maakonniti on küllalt ebaühtlane. Üle poole kõikidest Eesti ukrainlastest elab Harju linnades ja siin on suurim ka nende suhtarv: 5.0% linnaelanikkonnast. Suhtarvult järgnevad Lääne-Virumaa (4.2% linnarahvastikust), Ida-Virumaa (3.5%) ja Läänemaa (3.3%). Väikseim on linlastest ukrainlaste esindatus Hiiumaal (0.7%) ja Põlvamaal (0.9%).

Huvitav on märkida, et absoluutarvult elab Ida-Virumaal ukrainlasi valgevenelastega võrreldes isegi vähem. Muidugi on vahe eriti silmatorkav, kui võrrelda kummagi rahvusrühma suhtelist koondumist sellesse maakonda: 15.6% ja 28.5% vastava rahvusrühma koguarvust. Samas on Ida-Viru väheseid maakondi, kus ukraina naised ületavad oma arvu poolest ukraina mehi. Niisiis ei meeldi miskipärast just ukraina meestele elu Ida-Virumaal ja eelkõige sealsetes linnades. Koos soomlaste ja venelastega on ukrainlased esindatud kõigis Eesti linnalistes asulates, kuigi Võsul elab neist vaid üks mees ja Suure-Jaanis üks naine.

Kõige ukrainlaste-rohkemaks linnaks Eestis on Paldiski, kus rahvusrühm moodustab üle 16% linna elanikkonnast (163.0 promilli). Kahekordselt väiksema näitavuga järgneb Tapa (81.3 promilli), ja edasi tulevad Maardu

(79.1), Loksas (71.0), Kehra (48.8) ja Tallinn (47.6). Teistest suurematest Eesti linnadest on ukrainlasi Kohtla-Järvel (39.5) rohkem kui Narvas (32.3) ja Pärnus (31.1) rohkem kui Tartus (23.3).

Eesti ukrainlastest peab 44.2% emakeeleks ukraina keelt, 54.5% on läinud üle vene ja 1.2% eesti keelele. Keeleline assimilatsioon on toimunud suhtena 98:2 eesti keele kahjuks vene keelega võrreldes. Emakeelena ja teise keelena kokku räägib eesti keelt 3918 ukrainlast ehk 8.1% nende koguarvust Eestis. See on rohkem kui vastav näitav valgevenelaste või tatarlaste puhul, kuid tundub siiski vähevõitu olevat.

Tabel 9.1

UKRAINLASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

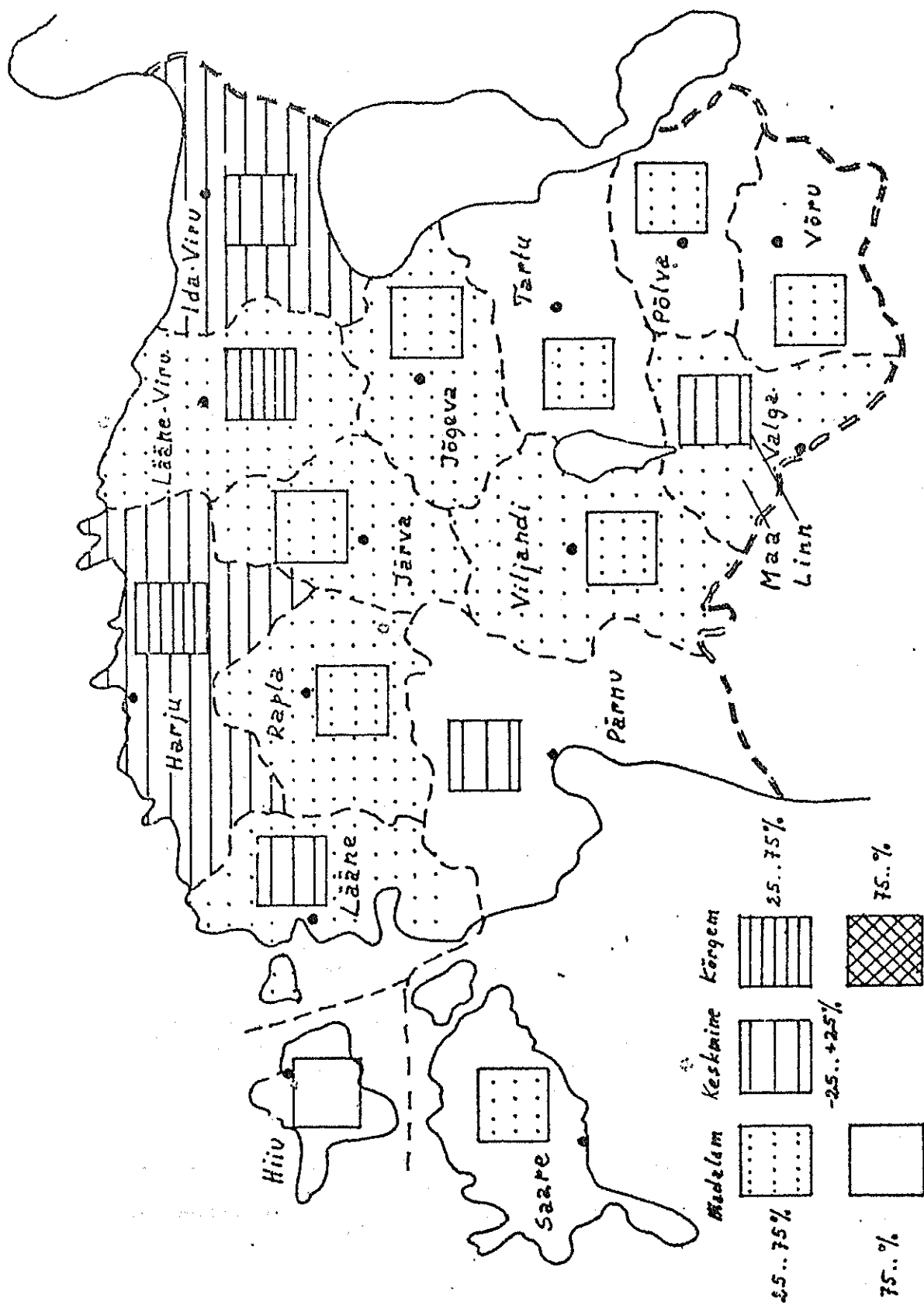
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	92	0.008	kuueteist- seitsmeteistkümnes
1959	15 769	1.313	kolmas
1970	28 086	2.071	teine
1979	36 044	2.461	teine
1989	43 271	3.083	teine

Tabel 9.2

UKRAINLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1939 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	♀ Naised	Kokku	
Harju	15759	12612	28371	59.2
Hiiu	54	19	73	0.2
Ida-Viru	3652	3828	7480	15.6
Jõgeva	231	236	467	1.0
Järva	341	359	700	1.5
Lääne	418	371	789	1.6
Lääne-Viru	1130	983	2113	4.4
Põlva	133	117	250	0.5
Pärnu	1074	875	1949	4.1
Rapla	200	184	384	0.8
Saare	202	122	324	0.7
Tartu	1645	1347	2992	6.2
Valga	472	422	894	1.9
Viljandi	396	346	742	1.5
Võru	182	183	365	0.8
Kokku	25889	22004	47893	100.0

(*) Teave 373 ukrainlase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 9.1 UKRAINLASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna ukrainlaste
Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

VENELASED

Venelasi elas 1989 aasta rahvaloenduse ajal Eestis 474 834 inimest. Vene kogukond on läbi aegade moodustanud esimese vähemusrahvuse, kusjuures nende arv tänapäeval ületab mitmekordselt kõiki teisi vähemusrahvaid kokku. Vene kogukonnal on Eestis põlised juured, nagu naaberrahvaste puhul enamasti ikka. Piiri tõmbamine Eesti ja Venemaa vahele tuli tõsisemalt kõne alla peale 1917 aasta Veebruarirevolutsiooni ja leidis lahenduse Tartu rahulepingus. Teatavasti tookordne piiriküsimus lihtsalt ei lahenenud. Vene pool nõudis alguses piiri umbes Kunda joonelt alla lõunasse lubades lahkesti Eestile iidse Vene linna Jurjevi. Räägi'akse, et vastuseks olevat kindral Soots sama lahkesti iidsele soome-ugri alale ehitatud Moskva Venele lubanud ja piiri Novgorodi alt käima pakkunud. Lõpuks fikseeris Tartu rahu piiri kaunis asjalikult, kuigi kummagi rahva asundusi jäi paratamatult mõlemale poole. Vene kogukonna suurus Eestis oli 100 tuhandele inimesele liginev, eestlasi jäi Vene (NSVL) piiridesse üle 150 tuhande. Sõjajärgne uus piir liitis enamiku Eesti vene kogukonnast koos territooriumiga Venemaa, külge ja nõnda jäi 1945 aastast ajaloolist järjepidevust hoidma vaid umbes 20 tuhande venelase ni küündiv inimrühm. Käesolev üle kahekümne korra suurem venelaste arv on muidugi sisserände tulemus ja kahjuks moodustavad põlised Eesti venelased oma siinsest etnilisest kogukonnast nüüd vaid tühise osa. Eesti venelastest oli 1989 aasta rahvaloendusel mehi 220.6 tuhat ja naisi 250.3 tuhat inimest, suhe seega 47:53 naiste kasuks.

Venelaste sisseränne Eestisse oli kõige suurem vahetult pärast sõda ja 50ndatel aastatel. Viimase kolmekümne aasta jooksul on jätkunud nende suhteliselt kiire ja seejuures kaunis ühtlane juurdekasv. Sisseränne on siiski langenud, kuid selle on kompenseerinud järjest kasvav venelaste loomulik iive. 1980ndate aastate lõpul ületas see juba kahe-kolmekordselt nende rändelise kasvu, käesoleval ajal on loomulik iive jäänud ainukeseks kasvuallikaks. Pidevalt on suurenenud venelaste suhtarv Eestis.

Rändelise elanikkonna esindusena asub enamik Eesti venelasi linnades, maal elab vaid 8.5% nende koguarvust. Absoluutarvult võrdub see siiski veidi üle 38 tuhande inimesega. Üle 10% maaelanikest moodustavad venelased Harjus, Ida-Virus ja Tartumaal. Enam kui 5% on neid veel Jõgeva, Lääne ja Lääne-Viru maaelanike hulgas.

Eesti linnades elab 432 888 venelast, mis moodustab pea 40% kogu Eesti linnarahvastikust. Nende maakondlik jaotus on maal elavate venelastega võrreldes veelgi ebaühtlasem. Absoluutse enamuse moodustavad venelased Ida-Viru linnarahvastiku hulgas: 75.1%. Harjus on suhtarv 41.5%, edasi järgnevad (kahanevas järjekorras) Lääne-Virumaa (27.9%), Valgamaa (26.1%), Läänemaa (22.8%) ja Tartumaa (21.3%) linnad. Teisalt aga moodustavad kuues maakonnas venelased vaid alla 10% linnarahvastikust.

Kasulik on tähelepanu pöörata asjaolule, et kuigi Ida-Virus on venelased absoluutses enamuses, elab seal vaid kolmandik Eesti venelastest. Samal ajal asub pool nende koguarvust Harjus. Eelkõige selle vene kogukonna osa

saatus määrab ülejäänud rändelise tagapõhjaga rahvarühma käitumine. Suur osa põliseid Eesti venelasi elab Jõgeva- ja Tartumaal, arvatavalt veel suurem osa piiri taga.

Kaheteistkümnes Eesti linnas/asulas on venelased absoluutses ülekaalus. Nende suhtarv on suurim Sillamäel (86.3% kogu linnarahvastikust). Vähese vahega järgneb Narva (85.8), edasi tulevad Narva-Jõesuu (76.8), Viivikonna (74.2), Kallaste (73.7), Paldiski (71.0), Kohtla-Järve (64.7), Maardu (62.1), Loksas (58.1), Mustvee (54.4), Kiviõli (51.6) ja Püssi (50.0). Kolme Eesti suurema linna kõrval sisaldab nimekiri ka kahte vene põliselanikega asustatud paika: Kallastet ja Mustveed. Nende kahe linna elanikkonnal (näiteks koos Peipsi-äärsega) oleks ainukesena õigus tõstatada küsimus Eestist eraldumiseks. Sealtkandist pole aga lahkulöömissoovi kuulda olnud, pigem vastupidi: teatavasti tahtvat osa 1945 aastal oma kodupaigaga Venemaa külge liidetud Eesti põlisvenelasi Eesti külge jälle tagasi.

Eesti venelastest peab 98.6% emakeeleks vene keelt ja 1.3% on läinud üle eesti keelele. Samalaadsed on vastavad arvud eestlastel: eesti keel on emakeeleks 98.9%-le rahvusest ja 1.1% eestlastest on läinud üle vene keelele. Nende arvude järgi võib väita, et kumbki kogukond elab oma elu ja assimilatsioon on esialgu kaunis tagasihoidlik. Emakeele ja teise keelena räägib eesti keelt kokku 71 208 venelast ehk 15.0% nende koguarvust Eestis. See on peaaegu kaks korda rohkem kui vastav suhtarv ukrainlaste, valgevenelaste või tatartlaste puhul ning nõnda leiab väljenduse osa vene kogukonna põlisus Eestimaal. Samas oskab ema- või teise keelena vene keelt 34.6% eestlastest, mis on enam kui kaks korda rohkem kui eesti keele oskajate arv venelaste hulgas. Järelikult on põliselanikel tulnud adapteeruda sisserändajate järgi, mitte vastupidi nagu muidu Euroopas tavaks.

Tabel 10.1

VENELASTE ARV JA OSATÄHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1934-1989

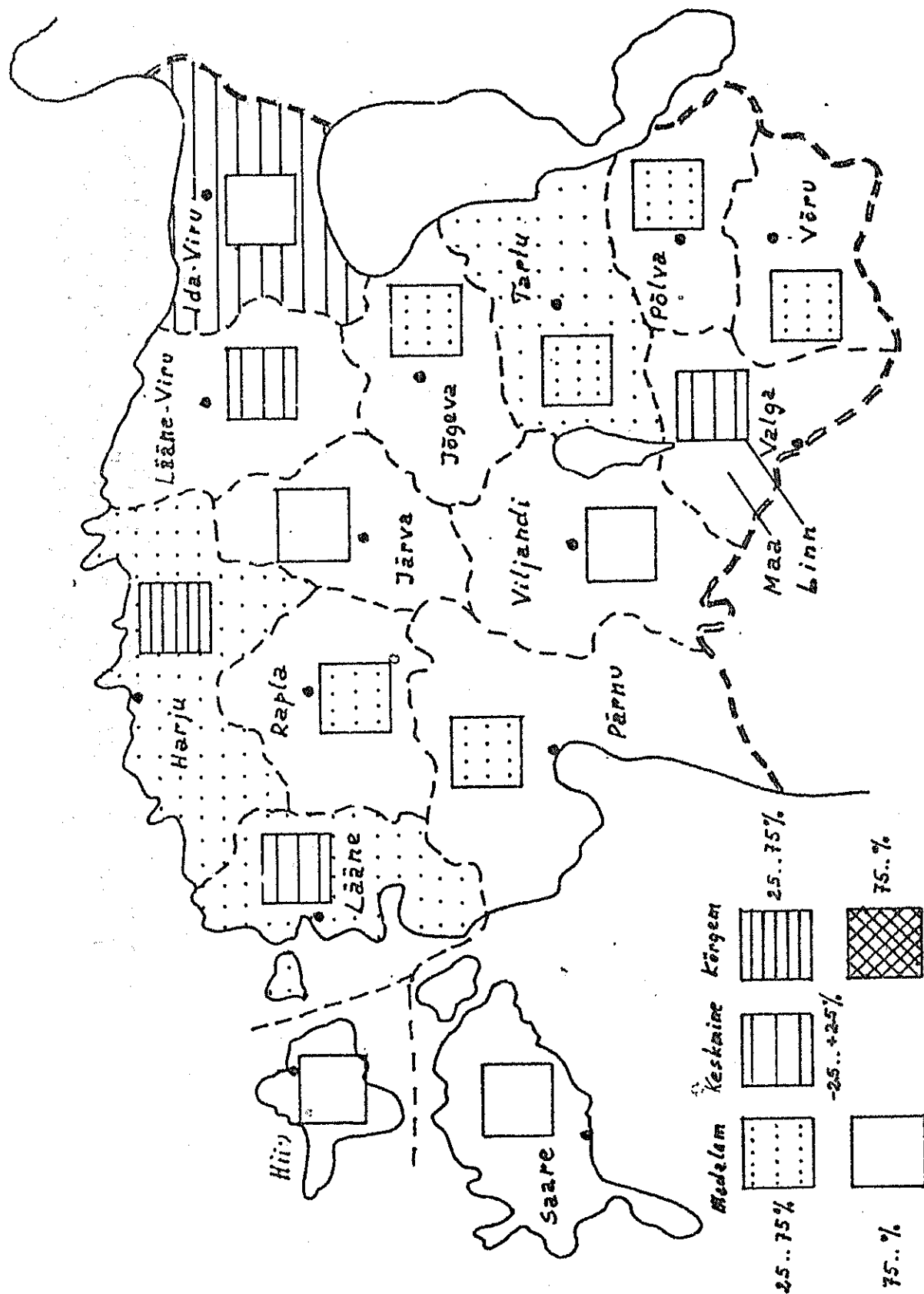
Aasta	Arv	Osatähtsus, %	Mitmes rahvus- vähemus
1934	92 656	8.226	esimene
1959	240 227	20.073	esimene
1970	334 620	24.676	esimene
1979	408 778	27.913	esimene
1989	474 834	30.328	esimene

Tabel 10.2

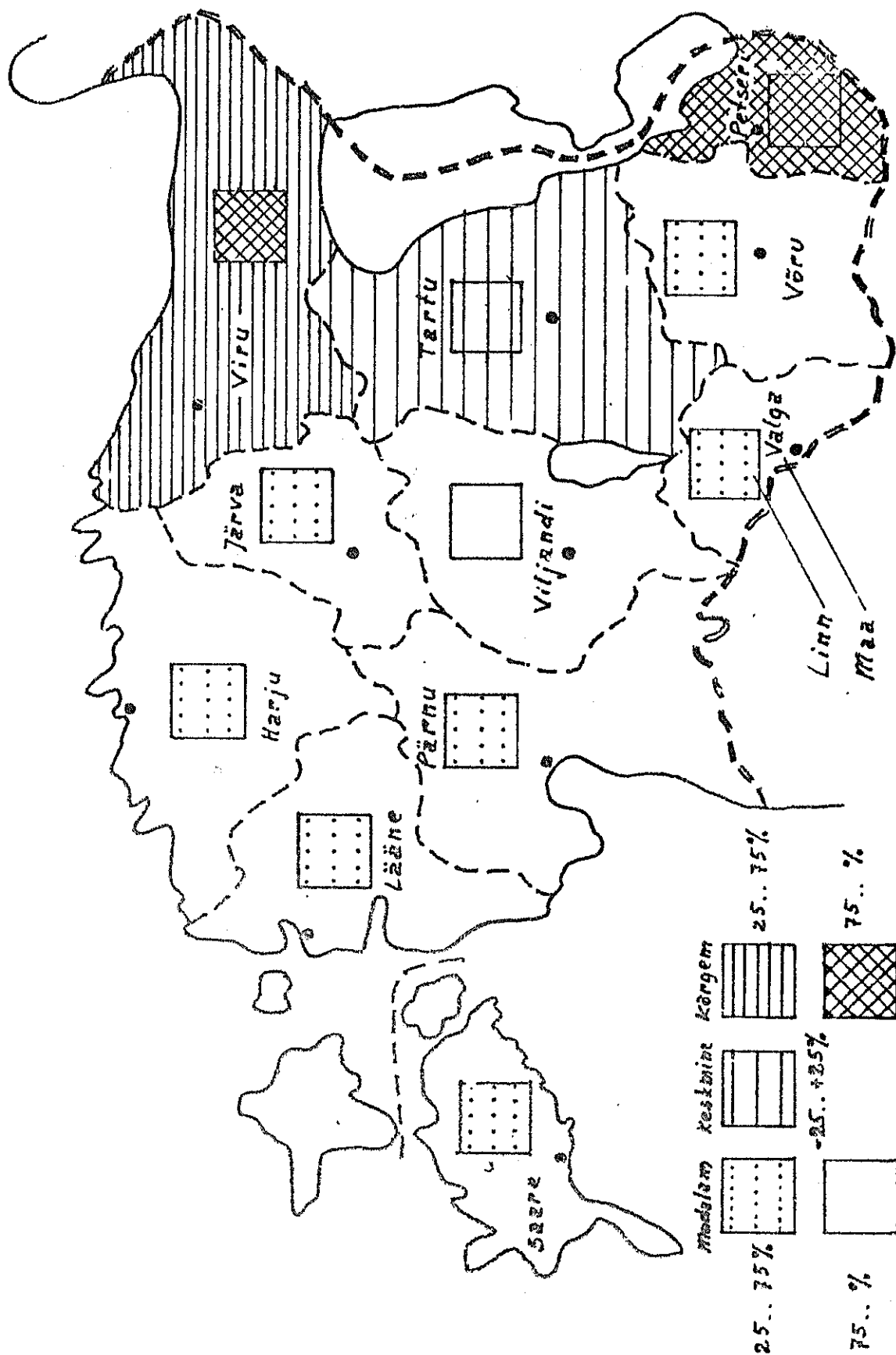
VENELASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	108874	121215	230089	48.9
Hiiu	211	81	292	0.1
Ida-Viru	70074	83766	153840	32.7
Jõgeva	1853	2066	3919	0.8
Järva	957	1131	2088	0.4
Lääne	2597	2487	5084	1.1
Lääne-Viru	6705	6758	13463	2.9
Põlva	925	1070	1995	0.4
Pärnu	6020	6735	12755	2.7
Rapla	1084	1163	2247	0.5
Saare	1208	696	1904	0.4
Tartu	14165	15843	30008	6.4
Valga	3110	3851	6961	1.5
Viljandi	1681	1910	3591	0.8
Võru	1194	1506	2700	0.6
Kokku	220658	250278	470936	100.0

(*) Teave 3898 venelase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Joonis 10.1 VENELASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna venelaste
Eesti-keskmise osatähtsusega), 1989

Joonis 10.2 VENELASTE SUHTELINE ESINDATUS EESTI
 LINNA- JA MAARAHVASTIKUS (võrrelduna venelaste
 Eesti-keskmise osatähtsusega), 1934

EESTLASED

Eesti põlisrahvana on eestlased seni kohalikuks enamusrahvuseks. Kuigi 1860-1870ndatest aastatest käivitus eestlaste massiline väljaränne oma etniliselt territooriumilt, tõusis samal ajal nende arv ja osakaal kogu rahvastikus ka kodumaal. 1934 aasta rahvaloenduse andmeil moodustasid eestlased ligi 90% riigi rahvastikust.

Teise maailmasõja ja poliitiliste ümberkorralduste käigus kaotas Eesti praktiliselt kõik oma ajaloolised vähemusrühvused: sakslased ja rootslased lahkusid organiseeritult, suur osa niigi väikesearvulisest juudi kogukonnast hukkus, eesti-vene segaasustusega alad liideti Venemaa külge. Nii moodustasidki eestlased Eesti uutes piirides 97.3% rahvastikust. See oli homogeenne rahvusriik, millist Läti, Leedu ega Soome territooriumil pole kunagi olnud. Eestlaste absoluutarv oli seejuures muidugi tublisti vähenenud. Nii liideti eestlasi samuti arvesse võttes moodustas kaudu 17.5% rahvusest ning eestlasi loendati 1989 aasta rahvaloendusel vaid 90% nende sõjaeelsest arvust. Eesti piires pole vahe sedavõrd suur, sest eestlasi on naasnud vanemate kodumaale tagasi Nii liideti paljudest sõjaeelsetest asundustest. Tänapäeval on eesti meeste ja naiste vahekord 46:54 naiste kasuks.

Eestlased on hoopis vähem linnastunud, kui tavapäraselt arvatakse. Maal elab 390734 eestlast ehk koguni 40.6% nende üldarvust. Maaelanike hulgas on eestlased kõigis maakonnas endiselt rõhuvaks enamusrahvuseks, sest sõjajärgne immigratsioon suundus peamiselt linnadesse. Siiski on teiste maakondade taustal eestlaste suhtarv oluliselt madalam Ida-Viru maa-asulates, kus immigrantide mõningase sissevoolu kõrval on ehk tähtsamgi olnud kohalike eestlaste pidev äravool.

Keskmiselt moodustavad eestlased Eesti linnarahvastikust vaid napilt üle poole: 51.2%. Kuid erinevalt maapiirkondadest on nende esindatus linnades maakonniti kaunis ebahühtlane. Üht osa Eesti linnadest, eelkõige suuremaid, tabas immigrantide voog Idast, teine osa jäi sellest küllaltki kaua kestnud protsessist peaaegu kõrvale. Nõnda on kaheksas maakonnas eestlaste suhtarv kohalikus linnarahvastikus üle 80%, sh Hiiu- ja Saaremaal üle 90%. Teisalt on kahe maakonna linnades eestlased hoopis vähemuses: napilt Harjumaal ja lootusetult Ida-Virul.

Kümnes linnas/asulas ületab eestlaste suhtarv 95 protsendi piiri. Kõrgeim on see Tõrvas (98.3%), järgnevad Vändra (98.0), Otepää (97.6), Antsla (97.6), Pärnu-Jaagupi (97.1), Suure-Jaani, Kilingi-Nõmme, Põltsamaa, Märjamaa ja Lihula. Teisalt on Eestis 16 sellist linna ja asulat, kus eestlased on vähemusrühvuseks (Tabel 11.3). Kuue suurema Eesti linna hulgas on selliseid koguni neli, ka pealinn Tallinn. Madalaim on eestlaste suhtarv Paldiskis, vahetult järgnevad Sillamäe ja Narva.

Maakondlikult jagunevad linnad, kus eestlased on vähemusrühvuseks,

äärmiselt ebaühtlaselt. Enamik selliseid paiku asub Harju- ja Ida-Virumaal. Ülejäänud 13 maakonna peale jagub vaid 4 niisugust linnalist asulat: Kunda ja Tapa Lääne-Virumaal, Kallaste Tartumaal ning Mustvee Jõgevamaal. Ainult kahel viimasel juhul on tegemist väikelinnadega, kus eestlased ka varem on olnud vähemusrahvuse seisundis.

Eestlastest Festis peab 98.9% emakeeleks oma rahvuskeelt. Ülejäänud 10249 eestlasest oskab eesti keelt teise keelena veel 6079 inimest, kuid 4170 eestlast ei oska rahvuskeelt üldse. Arvatavalt on assimileerunud eestlased oma enamikus pärit omaaegsetest asundustest NLiidus, näiteks 1989 aasta rahvaloenduse ajal endiselt NLiidu eri osades elavast ligi 64 tuhandest eestlasest pidas eesti keelt oma emakeeleks vaid 43.1% (see näitarv on viimase 50 aasta jooksul kiiresti vähenenud). Kui eesti keelt oskavatele eestlastele lisada juurde kõik teised nii või teisiti eesti keelt kõnelevat 80082 muude rahvuste esindajat, jääb eesti keelt oskamatute arvuks 510507 inimest. Hindan seda arvu väga suureks, mis ilmekalt peegeldab Eesti riigi viitkümmet koloniaalaastat.

Tabel 11.1

EESTLASTE ARV JA OSATAHTSUS EESTI RAHVASTIKUS, 1922-1989

Aasta	Arv	Osatähtsus, %
1922	969 976	87.617
1934	992 520	88.113
1945	831 000	97.307
1959	892 653	74.587
1970	925 157	68.223
1979	947 812	64.720
1989	963 281	61.525

Tabel 11.2

EESTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989 (*)

Maakond	Arv			Osatähtsus, %
	Mehed	Naised	Kokku	
Harju	137176	165460	302636	31.6
Hiiu	4966	5616	10582	1.1
Ida-Viru	19761	20775	40536	4.2
Jõgeva	17450	19669	37119	3.9
Järva	18677	21092	39769	4.1
Lääne	12038	14143	26181	2.7
Lääne-Viru	27605	32450	60055	6.3
Põlva	15653	17809	33462	3.5
Pärnu	37534	43775	81309	8.5
Rapla	16853	18680	35533	3.7
Saare	17044	19617	36661	3.8
Tartu	55615	67074	122689	12.8
Valga	14741	16854	31595	3.3
Viljandi	27261	31748	59009	6.2
Võru	19436	22014	41450	4.3
Kokku	441810	516776	958586	100.0

(*) Teave 4695 eestlase territoriaalse paiknemise kohta puudub

Tabel 11.3

EESTI LINNALISED ASULAD, KUS EESTLASED ON
VÄHEMUSRAHVUSEKS, 1989

Linn/Asula	Maakond	Eestlaste osatähtsus, %
Paldiski	Harjumaa	2.5
Sillamäe	Ida-Virumaa	3.2
Narva	Ida-Virumaa	4.0
Viivikonna	Ida-Virumaa	7.3
Narva-Jõesuu	Ida-Virumaa	11.3
Maardu	Harjumaa	15.4
Kallaste	Tartumaa	19.8
Kohtla-Järve	Ida-Virumaa	20.7
Loksa	Harjumaa	26.7
Tapa	Lääne-Virumaa	36.9
Kiviõli	Ida-Virumaa	38.0
Püssi	Ida-Virumaa	39.3
Mustvee	Jõgevamaa	42.9
Tallinn	Harjumaa	47.3
Kehra	Harjumaa	47.8
Kunda	Lääne-Virumaa	49.9

L I S A 1

JOONISTE VORMISTAMISEL KASUTATUD ANDMED
VÄHEMUSRAHVUSTE TERRITORIAALSE PAIKNEMISE KOHTA
EESTIS LINNA JA MAA LÖIKES, 1989

Tabel 1

LEEDULASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	155	1.97
	Linn	1178	2.25
Hiiumaa	Maa	2	0.29
	Linn	4	0.97
Ida-Viru	Maa	31	1.30
	Linn	411	2.10
Jõgeva	Maa	11	0.39
	Linn	7	0.50
Järva	Maa	12	0.46
	Linn	20	1.14
Lääne	Maa	11	0.65
	Linn	25	1.54
Lääne-Viru	Maa	57	1.40
	Linn	146	3.77
Põlva	Maa	4	0.16
	Linn	3	0.29
Pärnu	Maa	12	0.35
	Linn	86	1.32
Rapla	Maa	19	0.77
	Linn	8	0.54
Saare	Maa	11	0.47
	Linn	17	1.06
Tartu	Maa	19	0.47
	Linn	161	1.30
Valga	Maa	12	0.67
	Linn	42	1.78
Viljandi	Maa	16	0.48
	Linn	40	1.25
Võru	Maa	11	0.42
	Linn	5	0.26

Tabel 2

POOLAKATE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	125	1.59
	Linn	1394	2.66
Hiiumaa	Maa	1	0.14
	Linn	3	0.73
Ida-Viru	Maa	44	1.84
	Linn	669	3.41
Jõgeva	Maa	22	0.94
	Linn	8	0.57
Järva	Maa	15	0.57
	Linn	18	1.02
Lääne	Maa	8	0.47
	Linn	15	0.92
Lääne-Viru	Maa	45	1.11
	Linn	91	2.35
Põlva	Maa	4	0.16
	Linn	6	0.58
Pärnu	Maa	24	0.71
	Linn	84	1.29
Rapla	Maa	19	0.77
	Linn	11	0.74
Saare	Maa	6	0.26
	Linn	3	0.19
Tartu	Maa	25	0.61
	Linn	182	1.51
Valga	Maa	13	0.73
	Linn	69	2.93
Viljandi	Maa	25	0.75
	Linn	44	1.38
Võru	Maa	2	0.08
	Linn	22	1.15

LÄTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	139	1.76
	Linn	1117	2.13
Hiiu	Maa	5	0.72
	Linn	5	1.21
Ida-Viru	Maa	44	1.84
	Linn	403	2.05
Jõgeva	Maa	6	0.21
	Linn	13	0.92
Järva	Maa	22	0.84
	Linn	12	0.68
Lääne	Maa	13	0.77
	Linn	31	1.90
Lääne-Viru	Maa	37	0.91
	Linn	53	1.37
Põlva	Maa	9	0.35
	Linn	8	0.77
Pärnu	Maa	76	2.24
	Linn	162	2.49
Rapla	Maa	23	0.94
	Linn	8	0.54
Saare	Maa	10	0.43
	Linn	10	0.62
Tartu	Maa	33	0.81
	Linn	170	1.41
Valga	Maa	61	3.43
	Linn	456	19.37
Viljandi	Maa	33	0.99
	Linn	83	2.60
Võru	Maa	46	1.77
	Linn	35	1.83

Tabel 4

SAKSLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	126	1.60
	Linn	632	1.21
Hiiumaa	Maa	1	0.14
	Linn	4	0.97
Ida-Viru	Maa	88	3.68
	Linn	695	3.54
Jõgeva	Maa	47	1.66
	Linn	53	3.75
Järva	Maa	39	1.49
	Linn	88	5.00
Lääne	Maa	113	6.69
	Linn	53	3.26
Lääne-Viru	Maa	134	3.29
	Linn	141	3.64
Põlvamaa	Maa	19	0.74
	Linn	38	3.65
Pärnu	Maa	127	3.74
	Linn	217	3.33
Rapla	Maa	73	2.97
	Linn	127	8.55
Saaremaa	Maa	3	0.13
	Linn	7	0.44
Tartu	Maa	78	1.92
	Linn	145	1.20
Valga	Maa	23	1.29
	Linn	239	10.15
Viljandi	Maa	61	1.84
	Linn	64	2.01
Võrumaa	Maa	7	0.27
	Linn	17	0.89

Tabel 5

TATARLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	153	1.24
	Linn	2343	4.48
Hiiumaa	Maa	0	0.00
	Linn	5	1.21
Ida-Viru	Maa	28	1.17
	Linn	856	4.36
Jõgeva	Maa	5	0.18
	Linn	7	0.50
Järva	Maa	7	0.27
	Linn	5	0.28
Lääne	Maa	21	1.24
	Linn	36	2.21
Lääne-Viru	Maa	22	0.54
	Linn	94	2.42
Põlva	Maa	5	0.19
	Linn	4	0.38
Pärnu	Maa	14	0.41
	Linn	128	1.96
Rapla	Maa	10	0.41
	Linn	4	0.27
Saaremaa	Maa	20	0.86
	Linn	13	0.81
Tartu	Maa	11	0.27
	Linn	152	1.26
Valga	Maa	2	0.11
	Linn	26	1.10
Viljandi	Maa	8	0.24
	Linn	16	0.50
Võru	Maa	3	0.12
	Linn	12	0.63

JUUTIDE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	30	0.38
	Linn	3632	6.94
Hiiumaa	Maa	1	0.14
	Linn	0	0.00
Ida-Viru	Maa	3	0.13
	Linn	395	2.01
Jõgeva	Maa	2	0.07
	Linn	2	0.14
Järva	Maa	3	0.11
	Linn	4	0.23
Lääne	Maa	2	0.12
	Linn	11	0.68
Lääne-Viru	Maa	8	0.20
	Linn	37	0.95
Põlva	Maa	2	0.08
	Linn	0	0.00
Pärnu	Maa	2	0.06
	Linn	75	1.15
Rapla	Maa	0	0.00
	Linn	4	0.27
Saaremaa	Maa	5	0.21
	Linn	2	0.12
Tartu	Maa	6	0.15
	Linn	268	2.23
Valga	Maa	0	0.00
	Linn	21	0.89
Viljandi	Maa	3	0.09
	Linn	16	0.50
Võru	Maa	0	0.00
	Linn	12	0.62

SOOMLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	1166	14.80
	Linn	3798	7.26
Hiiumaa	Maa	13	1.87
	Linn	3	0.73
Ida-Viru	Maa	505	21.10
	Linn	3108	15.85
Jõgeva	Maa	330	11.67
	Linn	123	8.70
Järva	Maa	378	14.48
	Linn	223	12.66
Lääne	Maa	90	5.33
	Linn	91	5.59
Lääne-Viru	Maa	941	23.12
	Linn	714	18.41
Põlva	Maa	138	5.37
	Linn	58	5.56
Pärnu	Maa	238	7.01
	Linn	694	10.65
Rapla	Maa	250	10.17
	Linn	336	22.61
Saare	Maa	26	1.12
	Linn	17	1.06
Tartu	Maa	624	15.33
	Linn	1352	11.23
Valga	Maa	124	6.97
	Linn	150 ₃	6.37
Viljandi	Maa	461	13.89
	Linn	425	13.32
Võru	Maa	105	4.04
	Linn	87	4.55

VALGEVENELASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	959	12.18
	Linn	14555	27.81
Hiiu	Maa	13	1.87
	Linn	16	3.89
Ida-Viru	Maa	510	21.31
	Linn	7332	37.38
Jõgeva	Maa	56	1.98
	Linn ^o	72	5.09
Järva	Maa	76	2.91
	Linn	59	3.35
Lääne	Maa	76	4.50
	Linn	226	13.88
Lääne-Viru	Maa	148	3.64
	Linn	641	16.53
Põlvä	Maa	20	0.78
	Linn	15	1.44
Pärnu	Maa	42	1.24
	Linn	588	9.03
Rapla	Maa	111	4.52
	Linn	79	5.32
Saare	Maa	65	2.79
	Linn	50	3.12
Tartu	Maa	75	1.84
	Linn	1099	9.13
Valga	Maa	46	2.59
	Linn	304	12.91
Viljandi	Maa	56	1.69
	Linn	130	4.07
Võru	Maa	15	0.58
	Linn	89	4.65

Tabel 9

UKRAINLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	2346	29.78
	Linn	26025	49.73
Hiiumaa	Maa	44	6.32
	Linn	29	7.05
Ida-Viru	Maa	567	23.69
	Linn	6913	35.24
Jõgeva	Maa	298	10.54
	Linn	169	11.96
Järva	Maa	415	15.90
	Linn	285	16.18
Lääne	Maa	247	14.62
	Linn	542	33.29
Lääne-Viru	Maa	477	11.72
	Linn	1636	42.19
Põlva	Maa	153	5.95
	Linn	97	9.31
Pärnu	Maa	191	5.63
	Linn	1758	26.98
Rapla	Maa	227	9.24
	Linn	157	10.56
Saaremaa	Maa	148	6.35
	Linn	176	10.99
Tartu	Maa	275	6.76
	Linn	2717	22.57
Valga	Maa	172	9.67
	Linn	722	30.66
Viljandi	Maa	269	8.10
	Linn	473	14.83
Võrumaa	Maa	116	4.46
	Linn	249	13.02

VENELASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	12954	164.46
	Linn	217135	414.91
Hiiu	Maa	108	15.52
	Linn	184	44.70
Ida-Viru	Maa	6615	276.42
	Linn	14725	750.60
Jõgeva	Maa	2058	72.80
	Linn	1861	131.67
Järva	Maa	853	32.69
	Linn	1235	70.13
Lääne	Maa	1369	81.01
	Linn	3715	228.19
Lääne-Viru	Maa	2626	64.51
	Linn	10837	279.48
Põlva	Maa	1167	45.39
	Linn	828	79.43
Pärnu	Maa	876	25.81
	Linn	11879	182.34
Rapla	Maa	1044	42.48
	Linn	1203	80.94
Saare	Maa	1084	46.52
	Linn	820	51.20
Tartu	Maa	4324	106.22
	Linn	25684	213.38
Valga	Maa	827	46.51
	Linn	6134	260.52
Viljandi	Maa	1387	41.78
	Linn	2204	69.09
Võru	Maa	756	29.09
	Linn	1944	101.62

Tabel 11

EESTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1989

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	59767	758.78
	Linn	242869	464.08
Hiiu	Maa	6744	969.24
	Linn	3838	932.46
Ida-Viru	Maa	15303	639.46
	Linn	25233	128.65
Jõgeva	Maa	25332	896.11
	Linn	11787	833.95
Järva	Maa	24214	927.88
	Linn	15555	883.25
Lääne	Maa	14818	876.80
	Linn	11363	697.97
Lääne-Viru	Maa	36102	886.87
	Linn	23953	617.74
Põlva	Maa	24133	938.59
	Linn	9329	894.95
Pärnu	Maa	32253	950.18
	Linn	49056	752.98
Rapla	Maa	22727	924.84
	Linn	12806	861.66
Saare	Maa	21809	935.97
	Linn	14852	927.32
Tartu	Maa	35107	862.43
	Linn	87582	727.61
Valga	Maa	16422	923.57
	Linn	151730	644.43
Viljandi	Maa	30778	927.22
	Linn	28231	884.93
Võru	Maa	24866	956.68
	Linn	16583	866.81

L I S A 2

JOONISTE VORMISTAMISEL KASUTATUD ANDMED
VÄHEMUSRAHVUSTE TERRITORIAALSE PAIKNEMISE KOHTA
EESTIS LINNA JA MAA LÖIKES, 1934

Tabel 2

POOLAKATE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	60	0.68
	Linn	683	4.41
Järva	Maa	19	0.39
	Linn	14	1.41
Lääne	Maa	17	0.25
	Linn	12	1.97
Petseri	Maa	32	0.53
	Linn	24	5.62
Pärnu	Maa	20	0.29
	Linn	61	2.36
Saare	Maa	7	0.14
	Linn	10	2.23
Tartu	Maa	57	0.50
	Linn	157	2.30
Valga	Maa	13	0.50
	Linn	38	2.83
Viljandi	Maa	26	0.44
	Linn	18	1.10
Viru	Maa	116	1.08
	Linn	189	4.84
Võru	Maa	16	0.21
	Linn	12	1.63

Tabel 3

LÄTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	56	0.63
	Linn	647	4.18
Järva	Maa	32	0.65
	Linn	28	2.82
Lääne	Maa	15	0.22
	Linn	11	1.80
Petseri	Maa	1382	22.87
	Linn	93	21.76
Pärnu	Maa	186	2.70
	Linn	323	12.49
Saare	Maa	12	0.23
	Linn	16	3.57
Tartu	Maa	77	0.68
	Linn	289	4.24
Valga	Maa	534	20.67
	Linn	1046	77.82
Viljandi	Maa	40	0.68
	Linn	47	2.87
Viru	Maa	84	0.78
	Linn	96	2.46
Võru	Maa	335	4.42
	Linn	46	6.27

Tabel 4

SAKSLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	431	4.88
	Linn	7475	48.31
Järva	Maa	157	3.20
	Linn	167	16.80
Lääne	Maa	185	2.68
	Linn	275	45.06
Petseri	Maa	39	0.65
	Linn	33	7.72
Pärnu	Maa	181	2.63
	Linn	917	35.47
Saare	Maa	79	1.54
	Linn	321	71.68
Tartu	Maa	487	4.31
	Linn	2765	40.53
Valga	Maa	58	2.24
	Linn	160	11.90
Viljandi	Maa	197	3.36
	Linn	397	24.25
Viru	Maa	426	3.97
	Linn	841	21.52
Võru	Maa	462	6.09
	Linn	148	20.16

Tabel 6

JUUTIDE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	10	0.11
	Linn	2280	14.74
Järva	Maa	5	0.10
	Linn	29	2.92
Lääne	Maa	4	0.06
	Linn	5	0.82
Petseri	Maa	1	0.02
	Linn	4	0.94
Pärnu	Maa	10	0.15
	Linn	250	9.67
Saare	Maa	1	0.02
	Linn	22	4.91
Tartu	Maa	10	0.09
	Linn	931	13.65
Valga	Maa	10	0.39
	Linn	263	19.57
Viljandi	Maa	2	0.03
	Linn	123	7.51
Viru	Maa	10	0.09
	Linn	296	7.57
Võru	Maa	16	0.21
	Linn	99	13.49

Tabel 7

SOOMLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	33	0.37
	Linn	282	1.82
Järva	Maa	15	0.31
	Linn	7	0.70
Lääne	Maa	10	0.15
	Linn	5	0.82
Põhja	Maa	7	0.12
	Linn	3	0.70
Pärnu	Maa	13	0.19
	Linn	11	0.43
Saare	Maa	7	0.14
	Linn	3	0.67
Tartu	Maa	12	0.11
	Linn	47	0.69
Valga	Maa	11	0.43
	Linn	1	0.07
Viljandi	Maa	15	0.26
	Linn	10	0.61
Võru	Maa	370	3.45
	Linn	201	5.14
Võru	Maa	10	0.13
	Linn	3	0.41

Tabel 10

VENELASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	733	8.29
	Linn	8943	57.80
Järva	Maa	347	7.08
	Linn	219	22.03
Lääne	Maa	246	3.57
	Linn	152	24.91
Petseri	Maa	39321	650.60
	Linn	1745	408.28
Pärnu	Maa	459	6.67
	Linn	533	20.61
Saare	Maa	75	1.46
	Linn	119	26.57
Tartu	Maa	9308	82.32
	Linn	5928	86.89
Valga	Maa	309	11.96
	Linn	398	29.61
Viljandi	Maa	538	9.18
	Linn	245	14.97
Viru	Maa	12622	117.70
	Linn	7906	202.30
Võru	Maa	1470	19.39
	Linn	330	44.95

EESTLASTE TERRITORIAALNE PAIKNEMINE EESTIS, 1934

Maakond		Arv	Osatähtsus (1000 koha- liku elaniku kohta)
Harju	Maa	86026	973.09
	Linn	132390	755.69
Järva	Maa	48318	985.78
	Linn	9414	947.18
Lääne	Maa	63179	916.49
	Linn	5493	900.05
Petseri	Maa	19560	323.64
	Linn	2337	546.79
Pärnu	Maa	67808	985.61
	Linn	23623	913.67
Saare	Maa	50883	990.46
	Linn	3938	879.41
Tartu	Maa	102849	909.61
	Linn	57492	842.66
Valga	Maa	24875	962.77
	Linn	11456	852.32
Viljandi	Maa	57682	983.97
	Linn	15453	943.93
Viru	Maa	92722	864.64
	Linn	29126	745.29
Võru	Maa	73386	968.10
	Linn	6685	910.64